

GRADIVA

Een Pomeïaans Fantasiestuk

Wilhelm Jensen

Vertaling : Dirk Mareels

GRADIVA

Tijdens een bezoek aan één der grote oudheden-verzamelingen te Rome had Norbert Hanold een halfverheven beeldhouwwerk ontdekt dat hem buitengewoon geboeid had zodat hij, eens terug in Duitsland, opgetogen was een gipsafdruk daarvan te kunnen verwerven. Dat stuk hing nu reeds enkele jaren op een uitgezocht muurpand in zijn, voorts meestal door boekenrekken omgeven werkkamer, waarbij zowel de juiste belichting beoogd werd als ook - een poosje slechts - de avondzon. Nagenoeg een derde levensgroot en ten voeten uit vertoonde de afbeelding, een stappende vrouwelijke gestalte, jong maar toch niet meer in de kinderjaren, anderszins blijkbaar nog geen volwassen vrouw maar een romeinse “Virgo”, zowat aan het begin van de twintig. Niets in haar deed denken aan de talrijk bewaarde reliëfs met een Venus, een Diana of een andere godin en evenmin aan een Psyché of aan een Nimf. In haar was er iets geslaagd in de - niet platvloerse - alledaags- menselijke zin , ergens iets “hedendaags” in de lichamelijke weergave, net alsof de kunstenaar, in plaats van zoals tegenwoordig met een potlood een schets te maken op een stukje papier, haar voorbijlopend op straat, snel naar het leven in de klei zou hebben geboetseerd. Een rijzige en slanke gestalte wier zacht golvend haar bijna volledig door een gedrapeerd hoofddoek omstrengeld was; het tamelijk smalle gezicht oefende absoluut geen fascinatie uit. Daarbij was het er onmiskenbaar niet op gesteld die te willen uitoefenen;

de fijn gevormde trekken vertolkten een onverschillige achteloosheid voor wat er rondom zoal kon gebeuren, het rustig voor zich uit starend oog sprak van een lichamelijk onbelemmerd gezichtsvermogen en van stil in zichzelf teruggetrokken gedachten. Zo wist de jonge vrouw geenszins door haar plastische vormen-schoonheid te boeien maar bezat ze - iets zeldzaam bij antieke sculpturen - een natuurgetrouwe, eenvoudige meisjesachtige charme die de indruk wekte haar leven in te blazen. Dit kwam vooral toch voort uit de beweging waarin ze was voorgesteld. Het hoofd slechts zacht naar voor geneigd, hield zij met de linkse hand haar buitengewoon rijk geplooid, van hals tot enkels neervloeiend gewaad lichtjes opgetrokken, zodat de voeten in de sandalen zichtbaar werden. De linkse was vooruit geplaatst en de rechtse, bij de inhaalbeweging, beroerde slechts luchtig met de teenspitsen de bodem, terwijl de zool en de hiel zich bijna loodrecht oprichtten. Deze beweging riep de dubbele indruk wakker van een uitgesproken lichte behendigheid bij het stappen en meteen van een zelfzekere rust. Dat verleende haar, in de verbintenis van dat vluchtig zweven met de vaste tred, een bijzondere bevalligheid.

Waar was zij zo op stap en waar ging zij heen? Doctor Norbert Hanold, docent in archeologie, vond feitelijk voor zijn wetenschap niets bijzonder opmerkelijks aan dat reliëf. Het was geen plastisch product van oude grote kunst, maar in de grond evenwel een Romeins genrestuk en het was hem evenmin duidelijk wat daaraan precies zijn opmerkzaamheid gewekt kon hebben buiten het feit dat hij door iets was aangetrokken en dat deze uitwerking van de eerste confrontatie zich sindsdien onveranderd gehandhaafd had.

Om op de sculptuur een naam te kleven, had hij haar voor zichzelf "Gradiva" genoemd, "de voorwaarts stappende". Dat was weliswaar een bijnaam die door oude dichters slechts aan de krijgsgod werd verleend wanneer hij uittrok ten oorlog - aan Mars Gradivus - maar aan Norbert leek dat qua houding en beweging van het jonge meisje best gepast. Ofwel, naar de uitdrukking van onze tijd, van die van de jonge dame - want zij behoorde ontegensprekelijk niet tot de lage stand - was het de dochter van een "nobilis" of toch tenminste van een "honesto loco ortus". Vermits haar verschijning hem onwillekeurig die voorstelling verwekte, kon zij wellicht uit het huis van een patriciër stammen, een "aedilis" die zijn ambt in naam van Ceres uitoefende, en bevond zij zich met het oog op een of andere ceremonie op weg naar de tempel van die godin.

Toch ondervond de jonge archeoloog een zekere weerzin om haar zich in het kader van de grote en luidruchtige wereldstad Rome in te denken. Haar wezen, haar stille, rustige aard leek hem niet thuis in dat onophoudelijk gedrang waarin niemand oog had voor de andere maar wel in een kleinere localiteit, waar iedereen mekaar kende en men haar stilstaand achterna keek met de opmerking tot zijn gezelschap: “dat is Gradiva” - haar ware naam wist Norbert er niet op te passen - “de dochter van ... ze stapt het mooist van al de jonge dames in onze stad”.

Alsof 't met eigen oor zo was waargenomen, had hij zich dat in het hoofd gestoken en het daarin als een andere soort beaming schier tot een overtuiging uitgebouwd. Op zijn Italiaanse reis had hij meerdere weken aan een stuk ter studie van de oude ruïnen-overblijfselen in Pompeï verbleven en op een keer, in Duitsland, was hem plots het beeld opgedoken waarbij de figuur uit het beeldhouwwerk daar ergens voortschreed op de karakteristieke opgegraven overstapstenen die bij regenweer een droge oversteek toelieten van de ene naar de andere straatkant zonder daarom de passage voor wagenwielen te verhinderen. Zo zag hij haar met haar ene voet over de opening tussen de twee stenen heengestapt, terwijl de andere op het punt stond na te volgen en bij de observatie van de voortschrijdende figuur dook de nabije en verdere omgeving als authentiek in zijn verbeelding op. Ze creëerde hem, dank zij zijn oudheidkundige kennis, het uitzicht op de lang uitgestrekte straat, waar zich tussen de twee rijen huizen heel wat tempelgebouwen en portieken mengden. Ook handel en ambacht traden rondom tevoorschijn: “tabernae”, “officinae”, “caponae”, winkels, ateliers, kroegen. Bakkers etaleerden hun brood, aarden potten, neergelaten in marmeren winkeltafels, boden alles aan wat te pas kwam in keuken en huishouding. Aan een kruispunt van straten zat een vrouw groenten en fruit uit korven te verkopen; van een half dozijn grote noten had ze de helft van de doppen weggenomen om des te beter de koper te lokken door de kern binnenin vers en zuiver voor te leggen. Waarheen men ook maar keek, overal stootte men op levendige kleuren, bont geverfde muurpanden, zuilen met rode en gele kapitelen; alles fonkelde en weerkaatste verblindend in de middagzon. Verder weg troonde op een hoge sokkel een stralend wit beeldhouwwerk. Daarover heen was uit de verte - maar verdoezeld door het sidderend spel van de hete lucht - de mons Vesuvius zichtbaar, nog niet in zijn huidige kegelgestalte en bruine woestenij, maar tot vlak bij de gevreesde rotspiek met glimmend groene plantengroei bedekt. Op straat bewogen zich slechts weinig mensen die zo mogelijk hier en daar een schaduwplekje opzochten want de gloed van de zomerse middag verlamde de normale drukte. Daartussen schreed de “Gradiva” over de stapstenen heen, daarbij een groen-goud flikkerende hagedis verjagend.

Zo stond het levendig voor Norbert Hanolds' ogen maar uit de dagelijkse observatie van haar kop was stilaan nog een nieuw vermoeden aan het licht getreden. De contour van haar gezichtstrekken leek hem hoe langer , hoe minder van Romeinse of Latijnse maar veeleer van Griekse aard te zijn, zodat hij geleidelijk haar Helleense komaf tot een zekerheid verhief. Voldoende fundering hiertoe leverde de oude kolonisatie vanuit Griekenland van de totaliteit van zuidelijk Italië en verdere, daarop stoelende, flatterende voorstellingen ontsprongen daaruit. In dat geval had de jonge "domina" wellicht in haar ouderlijk huis Grieks gesproken en was zij opgegroeid, gevoed met Griekse cultuur. Bij nadere beschouwing vond dit ook bevestiging in de uitdruk van het aangezicht. Er lag beslist onder zijn bescheidenheid iets schranders, iets fijn vergeestelijkt verborgen.

Deze conjecturen of bevindingen konden intussen geen werkelijke archeologische interesse aan de kleine sculptuur verlenen maar Norbert was zich ook bewust dat het iets anders was, en dan nog wel binnen het bereik van zijn eigen wetenschap, waarom hij zich zo vaak daarmee inliet. Het ging hem om een kritisch oordeel, of de kunstenaar het gebeuren van het doorstappen bij de "Gradiva" levensecht had weergegeven. Hij slaagde er maar niet in daarover in het reine te komen en zijn exhaustieve verzameling afbeeldingen van antieke plastische werken verschaftte hem in deze evenmin raad. De haast loodrechte opstelling van de rechter voet dunkte hem namelijk overdreven. Bij alle pogingen die hij zelf ondernam liet de inhaalbeweging zijn voet steeds in een heel wat minder steile houding. Mathematisch geformuleerd stond de zijne tijdens het vluchtige overgangsmoment slechts halverwege van de rechte hoek op de bodem en zo leek het hem ook, als meest doelmatige pose, natuurgetrouw. Eens nam hij de aanwezigheid van een bevriende jonge anatoom te baat om hem dat vraagstuk voor te leggen maar die was evenmin in staat de zaak te beslechten vermits hij nog nooit dergelijke observaties had verricht. Hij constateerde wel dat de proef waaraan zijn vriend zich had onderworpen, met zijn eigen ervaring overeenstemde maar toch wist hij er zich niet over uit te spreken of de vrouwelijke wijze van stappen zich ja dan niet van de mannelijke onderscheidde en zo kwam het probleem niet tot een oplossing.

Desondanks was hun discussie toch niet zonder resultaat gebleven want ze had Norbert Hanold op het spoor gebracht van iets wat hem tot nog toe ontsnapt was: om de zaak op te klaren moest men zelf naar het leven observeren. Dat bracht hem echter tot een, in zijn geval, ronduit vreemdsoortig optreden. Het

vrouwelijk geslacht was tot op dat moment voor hem slechts een begrip uit marmer of gietijzer geweest en hij had zijn eigentijdse vertegenwoordigers uit dat materiaal nooit de minste aandacht geschonken. Maar zijn zucht naar kennis bracht hem tot een wetenschappelijke drift waarmee hij zich aan het zonderlinge - in zijn optiek noodzakelijk - onderzoek overgaf. Dat leek in het mensengedrag van de grootstad door tal van moeilijkheden bemoeilijkt zodat een resultaat slechts te verhoppen viel door het frequenteren van minder drukke straten. Toch maakten ook hier meestal lange klederen de manier van stappen volkomen onherkenbaar. In hoofdzaak droegen slechts dienstmeisjes korte rokken. Ze konden evenwel - met uitzondering van een beperkte minderheid - reeds wegens haar ruwe schoeisels niet in aanmerking worden genomen ter oplossing van dit vraagstuk. Desondanks ging hij met zijn uitvorsing standvastig door, zowel bij droog als bij nat weer. Hij maakte uit dat het laatste meest van al succes beloofde, dat het de dames noopte tot het optrekken van de zoom van haar japon. Onvermijdelijk zou aan menigeen van haar zijn blik frapperen die zich onderzoekend op haar voeten richtte. Niet zelden gaf een ontstemde gelaatstrek van de geobserveerde te kennen dat ze zijn gedrag als een vrijpostigheid of als een onwillevendheid opvatte. Vermits hij een jonge man met een zeer innemend uiterlijk was, drukte zich af en toe in een paar ogen het tegengestelde, iets aanmoedigend uit ofschoon het één zomin als het andere tot hem doordrong. Stilaan echter slaagde zijn doorzettingsvermogen toch in het verzamelen van een betrekkelijk aantal observaties die aan zijn blik heel wat afwijkingen lieten defileren. Deze hier stapte maar traagjes, die daar snel, de ene log, de andere dan weer luchtiger. Vele lieten de zolen amper over de grond heen glijden maar niet zo vele hieven ze tot een sierlijke houding schuins omhoog. Tussen allen door was er echter geen enkele die de tred van de "Gradiva" te zien gaf. Dat vervulde hem met voldoening want hij heeft zich in zijn archeologisch oordeel over het reliëf niet vergist. Anderzijds bereidden zijn waarnemingen hem toch een onbehagen vermits hij de loodrechte opstelling van de rustende voet mooi vond en hij betreurde dat zij, die slechts uit de fantasie of de willekeur van de beeldhouwer was geschapen, niet aan de realiteit van het leven beantwoordde.

Kort nadat zijn pedestrische experimenten hem tot dit inzicht hadden gebracht, had hij op een zekere nacht een vreselijk angstwekkende droom. Daarin bevond hij zich in het oude Pompeï en dan nog uitgerekend op die 24-ste Augustus van het jaar 79, waarop de verschrikkelijke uitbarsting van de Vesuvius plaats vond. De hemel hield de ter verdelging uitgekozen stad in een mantel van zwarte walm gewikkeld. De uit de krater oplaaiende massa's vlammen lieten, doorheen een opening, slechts hier en daar iets onderkennen dat met bloedrood licht was overgoten; alle bewoners zochten, afzonderlijk of

kriskras samengetroeft, hun redding in de vlucht, radeloos bedwelmd door de onbekende verschrikking. Ook op Norbert kwamen de “lapilli” en de assenregen neergestort maar, zoals het in dromen als bij wonder voorkomt, verwonden zij hem niet en ofschoon hij de dodelijke zwavelwasem in de lucht rook, werd zijn adem daardoor toch niet bemoeilijkt. Terwijl hij daar zo aan de rand van het forum naast de tempel van Jupiter stond, zag hij plotseling, op korte afstand, de “Gradiva” vóór zich; tot nog toe had hem nog geen idee van haar aanwezigheid beroerd maar nu viel hem ineens, als een natuurlijk iets, te binnen dat ze inderdaad een Pompejaanse was, dat ze in haar vaderstad leefde en gelijktijdig met hem, zonder dat hij het ook maar wist te vermoeden. Op het eerste zicht erkende hij haar; haar stenen beeltenis was raak tot in het kleinste detail en zo ook haar schrijdende beweging, die hij zich onwillekeurig als “lente festinans” typeerde. En zo ging zij, met de haar eigen onverschillige achteloosheid ten aanzien van haar milieu, rustig en soepel, over de plaveien van het forum heen, naar de Apollo-tempel toe. Ze leek niets te merken van het onheil dat over de stad neer brak; ze was slechts met haar eigen gedachten begaan. Daarbij vergat ook hijzelf het beangstigend gebeuren - voor een paar ogenblikken tenminste - en hij probeerde zich dit tafereel zo nauwkeurig mogelijk in te prenten, welbewust dat haar levende werkelijkheid hem dra weer zou ontglippen. Maar dan - plots overviel het hem - werd hem duidelijk dat, indien zij zich niet ijlings wist te redden, ze mee ten prooi zou vallen aan de algemene katastrophe en hevige schrik ontrukte een alarmkreet aan zijn mond. Die hoorde zij ook want haar hoofd keerde zich naar hem toe zodat, in een oogwenk nu, haar gelaat zich in zijn volle wezen aan hem vertoonde. Maar met een uitdrukking van volslagen onbegrip en zonder ook maar verder acht te geven, zette zij haar richting op de voormalige manier verder. Daarbij ontkleurde haar gezicht zich steeds maar bleker, net alsof het zich in witte marmer veranderde. Ze schreed nog voort tot vlak bij de porticus van de tempel maar daar ging zij zitten tussen de zuilen en legde ze langzaam het hoofd op de drempel neer. Nu vielen de lapilli zo massaal dat zij zich tot een volkomen ondoorzichtig gordijn samen pakten. Terwijl hij haar in der haast achterna zette vond hij toch de weg naar de plaats waar zij aan zijn blik ontsnapt was en ze lag daar, beschut door het vooruitspringend dak, op de brede traprede alsof ze in slaap was uitgestrekt, doch niet meer ademend, blijkbaar door de zwaveldampen verstikt. Vanaf de Vesuvius flakkerde er een rode schijn over haar gelaat dat, met gesloten oogleden, volmaakt geleek op een mooi stenen beeld; niets dat zich in haar trekken prijs gaf als van angst of krampen. Ze weerkaatsten rustig een wonderbare gelijkmoedigheid die zich schikte in het onveranderlijke. Toch werden zij vlug onduidelijker aangezien de wind nu de asseregen naar hier dreef die zich eerst als een rouwsluier over haar uitbreidde om dan de laatste zweem van haar aangezicht te

doven en om spoedig als een noordelijk-winterse sneeuwjacht haar figuur onder een egaal deken te begraven. Daaruit staken de zuilen van de Apollotempel in de hoogte, ook al was het maar voor de helft, want de neerstortende, grauwe assen hoopten zich daaraan eveneens met spoed omhoog.

Toen Norbert Hanold wakker werd, lag hem nog het verwarde geschreeuw vers in het oor van de inwoners van Pompeï, op zoek naar redding, en van het dof dreunend gebeuk der branding van de wild opgezweepte zee. Daarop kwam hij tot bezinning. De zon wierp een strook van gouden glans over zijn bed - het was een Aprilmorgen - en van buitenaf weerklonk, tot boven op zijn verdieping, het veelsoortig lawaai van de grootstad, geroep van venters en rollende wagens. Toch stond hem dat droombeeld nog met elke bijzonderheid zeer duidelijk voor zijn open ogen, en hij had wat tijd nodig vooraleer hij zich uit de halftoestand van illusie kon losmaken, dat hij niet werkelijk in de nacht van haast tweeduizend jaar geleden de katastrofe aan de baai van Napels had bijgewoond. Pas bij het aankleden werd hij geleidelijk daarvan verlost. Daarentegen gelukte het hem niet om zich - gebruik makend van zijn kritisch denken - van zijn voorstelling te ontdoen, dat de "Gradiva" in Pompeï geleefd had en daar, in het jaar 79, bedolven werd. In tegendeel, zijn eerste hypothese werd voor hem bevestigd tot een vaststaand feit en zo sloot zich nu eveneens de tweede daarbij aan. Met een weemoedig gevoel bekeek hij, in zijn woonkamer, het oude reliëf dat voor hem een nieuwe betekenis had aangenomen. Het was in zekere zin een grafgedenkteken waarmee de kunstenaar de beeltenis van een zo vroeg uit het leven gerukt wezen voor het nageslacht bewaard had. Wanneer men haar echter met een ontwikkeld inzicht beschouwde, dan liet de uitdrukking van haar hele wezen er geen twijfel over dat zij zich in die fatale nacht waarlijk met zulk een rust te sterven gelegd had, zoals het hem in de droom voorkwam. In een oud gezegde heette het dat het de lievelingen der goden waren zij die, in de bloesem van hun jeugd, van de aarde werden weggenomen.

Zonder dat hij de hals met een kraag had dicht gesnoerd en in een licht huiselijk morgenkostuum en pantoffels aan de voeten, legde Norbert zich in 't open raam en keek naar buiten. De lente die uiteindelijk ook in het Noorden was doorgebroken, lag daar buiten en gaf zich, in de grote steengroeve van de stad, slechts te kennen door de blauwe hemel en de zachte lucht. Toch prikkelde zij een voorgevoel in de zinnen, wekte zij het verlangen naar zonnige verten, naar 't groen van blaren, geur en fluitende vogels maar een zweem daarvan kwam toch ook door tot hier. De marktvrouwen op straat hadden een paar bonte veldbloemen op hun korven gestoken en aan een open venster schetterde een

kanarievogel in een kooi zijn deuntje. Het speet Norbert voor de arme stakker want hij beluisterde, ondanks al het gejubel, uit de heldere klanken de zucht naar vrijheid en naar verre streken.

Maar daar bleven de gedachten van de jeugdige archeoloog slechts vluchtig bij vertoeven, want het was iets anders dat zich daaraan had opgedrongen. Het drong pas nu tot zijn bewustzijn door dat hij er in zijn droom niet precies op gelet had of de "Gradiva", tot leven gewekt, in werkelijkheid ook zo gestapt had, zoals het beeldhouwwerk het voorstelde en zoals de hedendaagse vrouwen geenszins staptten. Dat was opmerkelijk vermits zijn wetenschappelijk interesse aan dat reliëf daar toch op rustte. Anderzijds verklaarde zich dat weer uit de opwindende waarin hem het levensgevaar gestort had. Hij trachtte zich, ofschoon vergeefs, haar manier van lopen opnieuw in het geheugen te brengen.

Toen schoot hem plots iets als met een schok te binnen. Op het eerste moment wist hij er geen raad mee waar dat vandaan kwam. Maar dan ging hem een licht op: daar beneden op straat liep er - met de rug naar hem gekeerd en met een lichte elastische pas - een vrouwelijk wezen, qua gestalte en kleding een heuse jonge dame. Ze hield met de linkerhand de zoom van haar kleed, dat slechts tot bij de enkels reikte, lichtjes opgetrokken en het maakte de indruk op zijn ogen alsof de zool van haar inhalende, smalle voet zich bij de stappende beweging voor een ogenblik loodrecht van op de punten van haar tenen oprichtte. Zo leek het tenminste want een vaststaande zekerheid liet de afstand en de neerwaartse blik niet toe.

Op de kortste keren bevond Norbert Hanold zich midden op straat zonder zich te vergewissen hoe hij daar was terechtgekomen. Zoals een kwajongen die van de trapleuning kwam neergegleden, was hij bliksemsnel de trappen afgedonderd en liep hij tussen wagens, karren en mensen door. Deze wierpen verbaasde ogen op hem en van heel wat lippen klonken er lachende, half spottende opmerkingen. Het werd hem ook niet duidelijk dat het op hem bedoeld was; zijn blik zocht slechts in 't rond naar de jonge dame en hij dacht ook, op amper een paar dozijn stappen voor hem uit, haar kleding te onderscheiden. Alleen het bovenste gedeelte echter, want van de onderste helft en van de voeten kon hij niets waarnemen, verdoken als het ware door de drukte van mekaar verdringende mensen. Een oude, welgedane groentevrouw hield hem dan maar tegen door hem aan de mouwen te trekken en zei hem half grijnzend: "Hoor eens aan, moederskindje, je hebt vannacht toch wel wat te veel nattigheid in je kop gekregen en zoek je daarom nu hier op straat naar je bed? Je deed er beter aan eerst eens naar huis

te gaan om je eens in de spiegel te bekijken.” Gelag rondom verried dat hij zich in een kostuum had aangeboden dat niet best geschikt was voor publiek gebruik. Nu drong het tot hem door hoe hij uit zijn kamer verstrooid was weggelopen en, gesteld op fatsoen wat zijn uiterlijk betrof, was hij de kluts kwijt. Van zijn voornemen afziend, keerde hij snel naar zijn woning terug. Hij was blijkbaar van zijn droom verlost maar toch was zijn verwarde geest nog steeds door waanbeelden begoocheld want op de valreep had hij nog geconstateerd dat, bij al dat gelach en geroep, de jonge dame een ogenblik het hoofd had omgedraaid en daarbij had hij geen vreemd gelaat maar dat van de “Gradiva” menen te zien, achteruit blikkend van de overkant.

Door een aanzienlijk patrimonium volkomen vrij in doen en laten, bevond Doctor Norbert Hanold zich in de aangename situatie dat hij, bij het opduiken van een of ander verlangen, van geen andere hogere instantie dan zijn eigen oordeel afhing om daaraan gevolg te geven. Daarin stak hij uitermate gunstig af van de kanarievogel, die zijn aangeboren zucht om uit zijn kooi naar zonnige horizonten te ontkomen, slechts vergeefs wist uit te schetteren. Voor het overige bezat de jeugdige archeoloog daarmee heel wat gemeens. Hij was evenmin in de vrije natuur ter wereld gekomen en opgegroeid maar eigenlijk was hij reeds van bij zijn geboorte door de tralie-staven gekluisterd, waarmee familietraditie, ten gevolge van opvoeding en predestinatie, hem omgaven. Van kinds af aan had er in zijn ouderlijk huis geen twijfel over geheerst dat hij, als enige zoon van een universiteitsprofessor en archeoloog geroepen was door dezelfde activiteit de glans van vaders’ reputatie verder in stand te houden, ja zo mogelijk nog te vergroten. Zo was de voortzetting van deze carrière hem van bij de beginne als de evidente opdracht van zijn eigen levenstoekomst voorgekomen. Na het vroege afsterven van zijn ouders volledig alleen achtergebleven, had hij zich trouw daaraan vastgehouden en, in aansluiting op zijn voortreffelijk afgelegd examen in filologie, had hij de voorgeschreven studiereis naar Italië ondernomen en ter dier gelegenheid een massa oude beeldhouwwerken in het origineel aanschouwd die hem tot nog toe slechts in kopieën toegankelijk waren geweest. Nergens kon hem ook maar iets meer leerrijk worden aangeboden als dat het geval was voor de verzamelingen van Florence, Rome en Napels . Zo kon hij zichzelf het attest verschaffen dat hij zijn verblijf aldaar op zijn best ter verrijking van zijn kennissen had weten te benutten en hij was ten volle bevredigd naar huis gekeerd om er, aan de hand van zijn recente ervaringen, zijn eruditie aan te scherpen. Dat er buiten haar objectieven, afkomstig uit een ver verleden, ook nog een heden rondom hem voorhanden was, dat kwam hem slechts uiterst schimmig tot het bewustzijn. Naar zijn gevoelens waren marmer en brons geen dode mineralen maar integendeel het

enige werkelijk levende dat doel en waarde van een mensenleven tot uitdrukking bracht. Zo zat hij dan tussen zijn muren, boeken en afbeeldingen, zonder behoefte aan andere contacten die hij stuk voor stuk als louter tijdverlies zoveel mogelijk ontweek. Het was dan ook met grote tegenzin dat hij zich af en toe aan de onafwendbare kwelling overgaf van sociale relaties tot wier bezoek hij, door vanouds overgeleverde banden uit zijn ouderlijk huis, werd opgeroepen. Het was evenwel bekend dat hij, zonder oor noch oog voor zijn omgeving, aan zulke samenkomsten deelnam en dat hij, onder een of ander voorwendsel en zo gauw als het enigszins door de mazen kon, zich steeds na afloop van het diner of het souper verontschuldigde en dat hij op straat nooit iemand begroette waarmee hij samen aan tafel had gezeten. Dat droeg er toe bij hem, vooral onder jonge dames, in een weinig gunstig daglicht te plaatsen want zelfs haar met wie hij uitzonderlijk een paar woorden had gewisseld, staarde hij, bij een gebeurlijke ontmoeting, zonder schijn van groeten aan als een nooit gezien en wildvreemd wezen.

Ofwel mocht archeologie ergens op zichzelf zowat voor een kurieuze wetenschap doorgaan, ofwel had haar legering met het wezen van Norbert Hanold een vreemdsoortig amalgaam opgeroepen, een ding staat vast: op andere lui vermocht ze niet veel aantrekking uit te oefenen. Hemzelf wist ze slechts luttel levensvreugde aan te bieden, iets waarnaar de jeugd toch steeds op uit is. Toch had de natuur hem, wellicht met een goed gemeente bedoeling, in zekere zin als toegave een correctief van een uitgesproken onwetenschappelijk allooi in het bloed gestoken, zonder dat hij zich van deze eigenschap bewust was; met name een ronduit levendige fantasie, die zich bij hem niet alleen in dromen maar vaak ook wakker aandiende en dat in de grond zijn hoofd niet in de eerste plaats voor streng nuchtere onderzoeksmethodiek geschikt maakte. Uit deze toegift ontsprong echter weer verwantschap tussen hem en de kanarievogel. Deze was in gevangenschap geboren, had nooit wat anders gekend dan zijn nauw gemeten kooi maar hij droeg intussen niettemin het gevoel in zich dat er hem wat ontbrak en hij liet dat verlangen naar dat onbekende uit zijn keeltje klinken. Norbert Hanold, die dat zo wel begrepen had, beklagde hem om dezelfde reden nu hij in zijn kamer was teruggekeerd en opnieuw in zijn venster was gaan liggen. Daarbij werd hij vandaag door het gevoelen beroerd alsof hem eveneens iets ontbrak waarvan men niet precies beseftte wat het kon wezen. Gemijmer daarover zou daarom geen uitkomst bieden; die onbestemde sensatie kwam uit de zachte lentelucht, de zonnestralen, de verte met haar zweem van geuren en zij bracht hem tot de vergelijking alsof hij hier eigenlijk eveneens in een kooi zat achter traliestaafjes. Toch schoot het hem aanstonds vergoelijkend te binnen dat zijn situatie

onvergelijkelijk voordeliger was dan die van de kanarievogel want hij beschikte over vleugels die, bij een willekeurige uitvlucht naar de vrijheid, aan geen hindernis zouden blootstaan.

Dat was nu best een invalshoek van waaruit men, mits wat denkwerk, door kon stoten. Norbert was een poosje daarmee bezig maar het duurde niet lang of het voornemen van een lentereis kreeg bij hem een vaste vorm. Dezelfde dag nog bracht hij dat project ten uitvoer. Zijn licht valiesje ingepakt, wierp hij, bij valavond, nog een weemoedige afscheidsblik op de “Gradiva” die, in ‘t laatste zonnelicht gedompeld, knapper dan ooit over de onzichtbare stapstenen onder haar voeten scheen voort te snellen en met de nacht - expres reed hij er vandoor, in zuidelijke richting. Ook al was de drijfveer tot een reis ontsprongen uit een niet te omschrijven sentiment, toch moest het uit het verder overleg als een evidentie naar voor komen, dat ze aan een wetenschappelijk doel was onderworpen. Het was hem te binnen geschoten dat hij het, in Rome, had verwaarloosd zich bij heel wat beelden van een belangrijk archeologisch probleem te vergewissen en hij trok, zonder oponthoud onderweg, in een rit van een anderhalve dag daarop af.

Er zijn er niet te veel die aan zichzelf ondervinden dat het iets prachtig is, om jong, vermogend en onafhankelijk tijdens de lente uit de Duitse landen naar Italië te trekken want gesteld dat men over die drie eigenschappen beschikt dan is men daarom nog niet tot een dergelijke schoonheidservaring toegankelijk. Dat geldt vooral wanneer ze zich - helaas de meerderheid - tijdens de dagen en weken op een bruiloft volgend, met hun beidjes bevinden en niets aan hun ogen laten ontsnappen zonder daarbij hun uitzonderlijke verrukking door menig superlatief kenbaar te maken. Per slot van rekening brengen ze die belevenissen dan als trofeeën mee naar huis, welke zij in hun eigen omgeving net zo goed hadden kunnen ontdekken, proeven en genieten. In tegengestelde richting plegen dat slag dualisten in de lente de Alpenpassen over te zwermen. De ganse reis door was Norbert Hanold door hen, zoals in een rollende duiventil, omvleugeld en omfloten en eigenlijk, voor de eerste maal in zijn leven, in de dwangpositie gedompeld waarbij hij zijn medemensen rondom met oog en oor nauwkeuriger moest observeren. Ofschoon zij, wat de taal betreft, allemaal getogen Duitsers waren, riep zijn stambewustzijn bij hem hoegenaamd geen zweem van trots op; ja veeleer slechts het tegenovergestelde en hij had er, verstandelijk bekeken, gewis goed aan gedaan om zich tot hiertoe slechts zo weinig mogelijk met de levendige “homo sapiens” uit de classificatie van Linnaeus in te laten. Vooral wat betreft de vrouwelijke helft van deze soort: voor de eerste keer ook zag hij, in zijn onmiddellijke nabijheid, zodanig door

paringsdrift verenigde combinaties, dat het hem te boven ging wat hen ook maar wederkerig daartoe kon hebben aangespoord. Het bleef hem onbegrijpelijk waarom die vrouwen zich deze mannen hadden uitgekozen. Nog raadselachtiger echter scheen het waarom de keuze van de mannen op deze vrouwen was gevallen. Telkens hij het hoofd ophief moest zijn blik zich op het aangezicht van één van haar richten zonder daarbij ook maar één enkele te treffen die de ogen streelde door uiterlijk vormen-schoon of die innerlijk, naar gemoed of geest, op inhoud duidde. In elk geval ontbrak hem een maatstaf om hen daaraan af te meten want men kon het huidig vrouwelijk geslacht natuurlijk niet aan de vergelijking onderwerpen met de verheven schoonheid van de oude kunstwerken. Toch droeg hij een duister bevroeden in zijn binnenste alsof hij aan deze onbillijke werkwijze geen schuld zou dragen want in al die gelaatstreken ontbrak hem iets dat het dagelijks leven eveneens diende aan te bieden. Zo zat hij menig uur aan een stuk het curieuze menselijke gedoe te overpeinzen en kwam hij tot de slotsom dat, onder alle vormen van dwaasheid, als meest in het oog springend en minst van al begrijpelijk, ongetwijfeld het huwelijk op de bovenste plaats kwam waarbij al die zinloze huwelijksreizen naar Italië de zotternij in zekere zin bekronen.

Maar opnieuw ging zijn herinnering naar het kanarievogeltje dat hij in gevangenschap had achtergelaten vermits hij ook hier in een kooi zat, opgeperst tussen de gezichtjes van de jonge echtparen rondom hem, die net zo enthousiast als leeg en onbestaande waren, en waar tussenuit hij slechts, van tijd tot tijd, eens door de vensters turen kon. Daaruit valt best te verklaren dat de dingen, die daarbuiten aan zijn oog voorbijtrokken, andere indrukken op hem nalieten dan diegene van enkele jaren voorheen. Het olijfloof flikkerde in een sterkere zilvergans; de cypressen en pijnbomen, die links en rechts eenzaam de lucht instaken, profileerden zich mooier en origineler; de dorpjes op de bergflanken wisten hem met meer charme te vergoeden, net alsof elk afzonderlijk een enkeling was met een anders geaarde fysionomie en het blauw van het Trasimeense meer leek hem zo week als hij nog nooit bij een watervlak had waargenomen. Hij werd door de indruk beroerd alsof de spoorrails links en rechts door een natuur omgeven waren die hem vreemd voorkwam, alsof hij die voorheen in bestendig schemerlicht of bij grauwe regenval was doorgereden en haar nu voor de eerste maal in haar kleurenweelde onder gouden zonneschijn aanschouwde. Een paar keer betrapte hij zich op een hem tot nog toe onbekend gebleven wens: namelijk uit te stijgen en zich te voet een weg naar dit of dat oord te kunnen banen terwijl het op hem aankeek, alsof het soms iets zonderling, iets geheimzinnig verborgen hield. Toch liet hij zich door dergelijke, irrationele bevelingen niet verleiden. Neen, de "direttissimo"

bracht hem zonder verwijl naar Rome waar, vooraleer het station binnen te rijden, de antieke wereld hem reeds begroette in de overgebleven ruïnes van de tempel van Minerva Medica. Eens verlost uit zijn, met “inséparables” gestoffeerde kooi, nam hij voorshands onderkomen in een hem bekend hotel om van daar, zonder overhaast, uit te kijken naar een privé - woning naar zijn smaak.

In de loop van de volgende dag had hij er zo nog geen weten te vinden, zodat hij opnieuw 's avonds naar zijn “albergo” terugkeerde en hij, door de ongewone Italiaanse lucht, de krachtige zon, het vele geloop en door het straatlawaaï tamelijk vermoeid, zich te rusten legde. Zijn bewustzijn was ook reeds dra aan het verflauwen en hij stond op het punt om in te slapen toen hij weerom wakker werd, want zijn kamer was verbonden met die er naast door een deur met een kast ervoor geplaatst, bij wijze van versperring en in dat vertrek trokken zich toen twee gasten terug die het nog dezelfde morgen in bezit hadden genomen. Te oordelen naar hun stemmen die doorheen die dunne schutting weerklonken, ging het om een man en een vrouw die onmiskenbaar tot de klasse van de Duitse lente - trekvogels behoorden, waarmee hij gisteren vanuit Florence naar hier gereisd was. Hun gemoedsstemming scheen aan de hotelkeuken een onverdeeld gunstig attest te willen toekennen en het kon best te danken zijn aan de kwaliteit van een wijn uit de “castelli romani”, dat zij hun gedachten en bevindingen, uiterst duidelijk waarneembaar, met een Noord-Duitse stemval uitwisselden:

“Mijn enige Gust-“

“Mijn zoetste Grietje-“

“We hebben ons weergevonden.”

“Ja, ten lange leste zijn we weer alleen.”

“Moeten wij morgen nog veel bekijken?”

“Laat ons bij het ontbijt eens in de Baedeker naslaan, waar we niet buiten heen kunnen.”

“Gust, mijn schatje, jij bevalt me heel wat beter dan die Apollo van het Belvedere.”

“Ik heb het ook reeds dikwijls gedacht, mijn zoetste Grietje, dat jij een stukje knapper bent dan die Capitolijnse Venus.”

“Is die vuurspuwende berg, waar wij willen opklimmen, hier ergens in de buurt?”

“Nee, ik peins dat we nog een paar uurtjes moeten sporen.”

“Als hij dan juist zou gaan spuwen op het moment dat wij daar komen neerstrijken, wat zou jij doen?”

“Dan zou ik niets anders denken dan hoe ik jou moet redden en je op mijn armen tillen.”

“Steek je maar niet aan een speld!”

“Ik kan me niets mooiers uitdenken dan voor jou mijn bloed te vergieten.”

“Mijn Gustje, je bent enig-“

“Mijn Griet, mijn hartediefje -“

Daarmee werd hun conversatie nagenoeg besloten. Norbert hoorde nog een vaag geritsel en over en weer geschuif van stoelen; dan werd het stil en dommelde hij terug half in slaap. Die verplaatste hem naar Pompeï waar de Vesuvius juist terug was uitgebarsten. Een bont gewemel van vluchtende mensen draaide zich daar in een kluwen rond en daartussen bemerkte hij plots de Apollo van het Belvedere die de Capitolijnse Venus ophief, voort droeg en, beveiligd in een donkere schaduw, op een voorwerp neerlegde. Het leek een wagen of een kar te zijn, waarmee zij moest worden weggebracht, want het liet een knarsend geluid weerklinken. Dit mythologisch voorval bracht de jonge archeoloog verder niet in verbazing. Het viel hem slechts op dat ze met hun beiden geen Grieks maar Duits onder elkaar spraken want na een poosje, half tot bezinning komend, hoorde hij zeggen:

“Greta, mijn zoetje -“

“Jij bent enig, o mijn Gust -“

Maar daarop veranderde het droombeeld rondom hem volslagen. Een stomme stilte verving de verwarde klanken en in de plaats van rook en vlammschijnsel lag er een heet en helder zonnelicht over de resterende ruïnen der bedolven stad. Dat nam eveneens geleidelijk andere vormen aan, werd tot een bed veranderd. Het witte linnen daar bovenop liet de gulden stralen tot aan zijn ogen naderbij krinkelen en, beschitterd door de Romeinse dageraad, ontwaakte Norbert Hanold uit zijn slaap.

In hem zelf had er zich intussen ook een verandering voorgedaan. Het waarom daarvan wist hij zich niet te realiseren. Opnieuw had zich een vreemd, beklemmend gevoel van hem meester gemaakt alsof hij was opgesloten in een kooi die dit maal Rome heette. Toen hij het venster opende kwam hem van op de straat het geroep toegeschreeuwd van venters bij dozijnen, nog heel wat scheller klinkend in het oor dan in zijn eigen Duitse heimat. Hij was slechts uit een lawaaierige steengroeve in een andere gesukkeld en een vreemdsoortige, akelige huiver deed hem terugdeinzen voor de archeologische verzamelingen, voor een gebeurtelijke ontmoeting aldaar met de Apollo van het Belvedere en met de Capitoliijnse Venus. Na een kort beraad verzaakte hij er daarom aan om nog verder naar een woning uit te kijken. In zeven haasten maakte hij opnieuw zijn bagage en reed hij met de spoorweg verder, richting Zuiden. Om de “inséparables” te ontkomen, deed hij dat in een derde klasse compartiment waar hij meteen op een interessante en, wetenschappelijk gezien, stimulerende omgeving rekende van Italiaanse volkse typen, de voormalige modellen der antieke kunstwerken. Hij vond er echter niets anders dan ‘t vuil, gewoon in deze streken, het onuitstaanbaar stinkend nationaal sigarenmerk, kleine kereltjes en vrouwelijke wezens die mekaar doorkruisten en met handen en voeten in het rond sloegen en waar tegenover hem de vrouwen uit zijn eigen vaderlandse koppeltjes, in zijn herinnering, bijna nog als Olympische godinnen voorkwamen.

Twee dagen later bewoonde Norbert Hanold een vrij problematische ruimte, “camera” genaamd, in het “Hotel Diomède”, juist naast de, door eucalyptus - bomen beschermde “ingresso” tot de opgravingen van Pompeï. Hij had zich voorgenomen voor goed in Napels te blijven met het oog op een hernieuwde en grondige studie van de sculpturen en fresco’s in het “Museo nazionale” maar het was hem daar identiek afgelopen als in Rome. In de zaal der Pompejaanse verzamelingen van huisgerei zag hij zich ingepakt in een wolk van toeristische damesjurken van de laatste mode die ongetwijfeld, in hun geheel en in de kortste keren met de maagdelijke stralenglans van atlas-, zijde- of gaas-bruidjaponnen werden ingeruild. Stuk voor stuk hingen zij met hun mouw aan de arm van een even onberispelijk, mannelijk geklede, jongere of oudere begeleider en het recente inzicht van Norbert in dat hem tot nog toe onbekend gebleven kennisobject was reeds dermate geëvolueerd dat hij, vanaf de eerste oogopslag wist uit te maken dat die daar Gust en deze Greta was. Natuurlijk kwam het hier met een andere conversatietoon te berde, aangepast, gematigd en getemperd door het oor van het publiek:

“Kijk eens aan - was dat niet practisch? - zo’n systeem van spijsverwarming konden wij ons ook maar best aanschaffen;”

“Ja, maar voor de gerechten die mijn vrouw kookt, moet het van zuiver zilver zijn.”

“Wist jij dan reeds of mijn kooksel jou zo goed zal smaken?”

Die vraag werd vergezeld door een guitig oogje en bevestigd met een blik, glanzend als vernist met lak:

“Wat jij me ook mag voorzetten, telkens weer wordt het een lekkernijtje”.

“Nee zeg, is dat geen vingerhoed! Kan het dat men toen reeds naaiaalden had?”

“Dat ziet er zo naar uit, maar jij had daarmee niets kunnen aanvangen, schatje, want die was zelfs voor jouw duim nog veel te groot.”

“Echt waar? En hou jij dan meer van smalle vingers dan van brede?”

“Die van jou hoef ik helemaal niet te zien, die zou ik reeds, in het diepste duister, tussen alle andere ter wereld er uit weten te tasten.”

“Is me dat allemaal vreselijk interessant. Moeten we eigenlijk ook nog naar Pompeï zelf?”

“Nee, ‘t is de moeite niet waard. Daar liggen alleen maar oude stenen en puin; alles wat iets of wat waard was, zo staat in Baedeker, is naar hier gebracht. Ik vrees ook dat de zon daar voor jouw zachte teint reeds wat te heet zou zijn; ‘k zou ‘t mij nooit vergeven.”

“Je had best eens plots een negerin tot vrouw kunnen hebben.”

“Nee, zo ver reikt mijn fantasie gelukkig niet, maar een zomersproet op je neusje zou me reeds in ‘t ongeluk storten. Ik denk, schatje, als het goed is voor jou, dat we morgen liefst naar Capri kunnen trekken. Daar schijnt alles zeer comfortabel geïnstalleerd te zijn en in de magische schijn van de blauwe grot zal ik pas voor goed ervaren wat voor een groot lot ik getrokken heb in de loterij van het geluk.”

“Zeg, als iemand dat afluistert, schaam ik mij bijna! Maar, waar je me ook heen brengt, mij is dat overal ronduit het zelfde, want ik heb je toch aan mijn zij.”

Gustjes en Grietjes langs alle kanten, voor ‘t oor en ‘t oog alleen een tik gematigd en getemperd. Norbert Hanold leek het alsof hij van alle kanten met verdunde honing werd begoten en dat hij dan, slok na slok, dat ook over de tong naar beneden moest werken. Hij werd aangetast door een gevoel van misselijkheid en hij liep het “Museo nazionale” buiten, op de eerste “osteria” toe om er een glaasje vermout te drinken. Vertienvoudigd drong het op hem in: waarom liep dat honderdvoudige duo de musea van Florence, Rome en Napels plat, in plaats van zich aan hun meervoudstaken thuis in de Duitse vaderlandse staatjes prijs te geven? Het was hem immers uit een aantal onderonsjes en geflikkeflooi opgeklaard dat ten minste de meerderheid van die vogelpaartjes niet van zins was om zich tussen het puin van Pompeï te gaan nestelen en dat zij een vluchtafwijking naar Capri als opportuner

beschouwden. Daaruit ontsprong voor hem de prompte neiging juist datgene te doen wat zij niet deden. Vergelijkenderwijs werd hem zo alleszins nog het beste uitzicht geboden om aan de hoofdzwerf van hun snepentrek te ontsnappen en datgene te vinden waarnaar hij hier in het hesperisch land vergeefs op zoek was. Het was ook een duo, geen huwelijks- maar een tweelingpaar, zonder al dat snavelgekir: stilte en wetenschap, twee rustige zusters, waarop enkel en alleen te rekenen viel waar het ging om een bevredigend asiel. Zijn verlangen daarheen bezat iets dat hem vooralsnog onbekend was. Was het geen contradictie op zichzelf geweest, dan had hij deze drijfveer met het epitheton “hartstochtelijk” kunnen omschrijven en amper een uurtje later zat hij in een “carrozzella” die hem snel door de eindeloosheid van Portici en Resina transporteerde. Zijn rit was er een als ging het over een straatweg die luisterrijk was opgesmukt ter verwelkoming van een oud-Romeinse triomfator. Links en rechts spreidde haast ieder huis, als het ware gele tapijtsluiers, een overdadige rijkdom “pasta da Napoli” uit om die in de zon te laten drogen. Dat zijn de hoogste nationale lekkernijen van dikkere of dunnere maccheroni, vermicelli, spaghetti, cannelloni en fidelini waaraan men daar te midden van de vetwalmen der gaarkeukens, wervelend stof, vliegen en vlooiën, in de lucht ronddansende visschubben, schoorsteenrook en weet ik wat voor dag- en nachtinvloeden, het intiem raffinement van hun gastronomie verlenen moest. Dan viel de blik van dichtbij over de velden van lavagruis dat van de kegel van de Vesuvius beneden was gekomen, rechts deinde zich, glinsterend blauw, de golf uit, een mengsel als het ware uit vloeibaar malachiet en lapislazuli. De kleine notedop op wielen vloog, als door een dolle storm voort geroffeld, net of elk moment zijn laatste was geweest, over het wreed plaveisel van Torre del Greco. Al rammelend ging het door Torre dell’ Annunziata en bereikte hij het dioscurenpaar van het “Hôtel Suisse” en het “Hôtel Diomède”, die elkaars charmes, in een onverpoosd hardnekkige worstelwedstrijd, afwogen. Hij maakte halte vóór het laatste van de twee, wiens oud-klassieke naam de jeugdige archeoloog, net als bij zijn eerste bezoek, tot de keuze van het gasthof had verleid. Ten minste met een voor de schijn zo groot mogelijke gemoedsrust, bekeek de moderne Zwitserse concurrent vanuit zijn deur het toneeltje. Hij was er gerust in dat er in de potten van zijn klassieke buurman ook met geen ander water werd gekookt als in zijn eigen potje en dat de antieke prachtstukken die daar aan de overkant verleidelijk te koop lagen geëtaleerd, evenmin als die van hem, na tweeduizend jaar, terug van onder de laag assen aan het licht waren gekomen.

Zo was Norbert Hanold, spijs verwachting en opzet, in luttele dagen vanuit het Duitse noorden naar Pompeï verplaatst en vond hij de Diomedes niet al te sterk bezet met zijn menselijke gasten maar

daarentegen reeds ongemeen bevolkt met de “*musca domestica communis*”, de vulgaire kamervlieg. Nooit was het hem opgevallen dat zijn inborst met onstuimige opwellingen was aangelegd ofschoon er toch in hem, tegen deze beestjes haatgevoelens brandden. Hij aanzag ze als de meest verfoeilijke kwaadardige vondst in de natuur en daarom gaf hij aan de winter, als het enige seizoen waarin menswaardig leven te voeren viel, veruit de voorkeur op de zomer en hij herkende daarin het onomstotelijk bewijs tegen het bestaan van een rationele wereldorde. Ze ontvingen hem hier nu reeds meerdere maanden vroeger als dat hij, in Duitsland, aan hun wangedrag zou ten prooi gevallen zijn; ze storten zich terstond bij dozijnen, als op een verhard offer, over hem uit, ze gonsden hem voor de ogen, snorden in het oor, verstrikten zich in het haar, liepen al kittelend over neus, voorhoofd en handen. Sommige herinnerden hem daarbij aan paartjes op huwelijksreis. Vermoedelijk hadden zij het onder elkaar ook over “mijn liefste Gustje” en over “mijn schattig Grietje”. In het geheugen van de gepijnigde steeg er een snakkende wens op naar een “*scacciamosche*”, een knap vervaardigde vliegenklapper, zoals hij er een op een uitgedolven grafzuil gezien had in het Etruskisch museum van Bologna. Dit onwaardig kreatuur was dus reeds evenzeer in de oudheid een gesel van het mensdom geweest, nog boosaardiger en minder af te slaan dan schorpioenen, giftslangen, tijgers en haaien die het toch slechts op lijfelijke scha, op het verscheuren of verslinden van hun slachtoffers gemunt hadden en waartegen men zich, op voorwaarde van een bezonnen gedrag, best veilig kon stellen. Tegen de vulgaire kamervlieg bestond helaas geen afweer en zij verlamde, verontrustte en ontwrichtte per slot van rekening de psyche van de mens, zijn denk- en arbeidsgeschiktheid, elke vlucht naar boven en elke schoonheidservaring. Het was geen hongerzucht noch bloeddorst die haar daarheen dreef maar enkel en alleen die duivelse martelzucht; zij was het “Ding an sich”, waarin het absolute kwaad zijn expressie en zijn belichaming had gevonden. De Etruskische “*scacciamosche*”, een houten steel waaraan een bundel fijne leren riempjes was vastgemaakt, bewees het: in het hoofd van Aischylos wist ze immers reeds de meest verheven poëtische gedachten de grond in te boren, Phidias’ beitel had ze immers tot een, niet meer te corrigeren, mislukte slag gebracht. Het voorhoofd van Zeus, de borst van Aphrodite, alle Olympische goden en godinnen had zij overlopen, van de schedel tot de zolen van hun voeten en Norbert voelde in zijn binnenste dat de verdienste van een mens in de eerste plaats geschat kan worden in functie van het aantal kamervliegen die hij, tijdens het verloop van zijn leven, als de wreker van zijn gehele geslacht, te vertrekken van de oertijd af, platgeslagen, opgespiest, verbrand en in dagelijkse hekatomben heeft uitgeroeid.

Het ontbrak hem helaas aan de geschikte wapens om zulk een roem te mogen oogsten en zoals dat evenmin de grootste wapenheld uit de oudheid, op zijn eentje, zou hebben aangekund, ruimde hij, wijkend voor de honderdvoudige overmacht van die gemene vijanden, het veld of veeleer zijn kamer. Eens buiten ging hem een lichtje op: vandaag had hij slechts op kleine schaal datgene ondergaan, wat zich morgen vergroot ging overdoen. Het was immers geweten dat Pompeï aan zijn behoefte ook geen rustig, bevredigend oponthoud wist aan te bieden. Daarenboven, het weze dan verholen, werd dit inzicht vergezeld door een ander, daarbij aansluitend, met name dat zijn onbehaaglijkheid wel niet alleen werd veroorzaakt door zijn omgeving maar dat zij haar oorsprong ook ergens uit hem zelf putte. Alleszins was overlast aan vliegen steeds zeer tegen zijn zin geweest, maar toch hadden zij het tot nog toe nooit vermocht hem zo op stang te jagen. Zijn zenuwen bevonden zich, wegens de ongemakken van de reis, onmiskenbaar in een geprikkelde en nerveuze toestand die zich vermoedelijk reeds thuis manifesteerde ten gevolge van de kamerlucht, de lange winter door, en van het overwerk. Hij merkte dat hij mistroostig was omdat er hem iets ontbrak, zonder dat het hem te binnen viel wat. En die mistroostigheid voerde hij, overal waar hij heentrok, met zich mee. De bruiloftspaartjes en de massaal rond zwermende kamervliegen waren gewis niet voorbestemd om hem, ook maar voor het minst, het leven op te vrolijken. Als hij zich echter niet in een dikke wolk van zelfvergoelijking wou hullen, kon het hem toch niet echt verborgen blijven dat hij eigenlijk, even doel- en zinloos, doof en blind als zij, alleen maar in Italië rondreisde met een aanzienlijk geringere bekwaamheid om van het leven te genieten. Want zijn reisgezellin, de wetenschap, geleek beslist veel op een oude Trappisten-non, ze deed haar mond niet open als ze niet werd aangesproken, en het kwam hem voor dat hij er niet ver af was te vergeten in wat voor taal hij feitelijk met haar verkeerd had.

Het was reeds te laat op de dag, om nog langs de “ingresso” in Pompeï binnen te stappen. Norbert herinnerde zich een wandeling die hij ooit eens op de oude stads - muur had gemaakt en doorheen allerlei struikgewas en onkruid zocht hij daar nu boven te geraken. Zo kuierde hij een stuk door, lichtelijk van uit de hoogte over de dodenstad heen die rechts van hem lag, zonder klank noch beweging. Ze geleek op een dood puinenveld, grotendeels reeds door de schaduw toegedekt, vermits de avondzon in het westen niet ver meer verwijderd was van de rand der Tyrrheense zee. In het ronde daaromheen echter, overgoot zij nog alle bergtoppen en hellingen met een toverachtige levensglans; ze vergulde de rook-parasol die zich - boven de krater van de Vesuvius uit - in de hoogte ontwikkelde, ze bekleedde met purper de punten en pieken van de Monte Sant-Angelo. Hoog en eenzaam steeg de

Monte Epomeo uit de zee die, blauw parelend, lichtvonken de hoogte opspoot en van waar uit zich kaap Misenum, met haar donker silhouet als een mysterieus Titanenbouwsel onttrok. Waar de blik zich ook liet vallen, overal spreidde zich een prachtig beeld uit, dat majesteit aan gratie koppelde, het verre verleden aan een blij gezind heden. Norbert Hanold had zich ingebeeld hier datgene te vinden waarheen hem een onbestemd verlangen aantrok. Toch was hij niet daartoe geneigd, ofschoon hem, op de verlaten muur, geen bruiloftspaartjes of vliegen lastig vielen maar evenmin de natuur was in staat hem datgene aan te bieden wat hem rondom zich en in zijn binnenste ontbrak. Met een schier aan het onverschillige grenzende gelatenheid liet hij de ogen over al die schoonheidsweelede glijden, zonder daarbij in het minste te betreuren dat ze aan zonsondergang toe was en verbleekte, en hij keerde onbevredigd, net zoals hij was aangekomen, naar de Diomedes terug.

Vermits hij nu toch - het wees dan "invita Minerva" - door zijn eigen onbedachtzaamheid hierheen verplaatst was, kwam hij 's nachts tot het besluit om, uit de dwaasheid die hij had uitgericht, dan toch tenminste een dag lang wetenschappelijk voordeel te halen. 's Morgens, zo gauw de ingresso was opengesteld, trok hij langs de voorgeschreven weg Pompeï binnen. Vóór hem en achter hem marcheerde in kleine pelotons, onder bevel van een gedisciplineerde leiding, de actuele bevolking van de beide pensions. Gewapend met de rode Baedeker of diens buitenlandse soortgenoot, waren zij verzot op klandestiene privé-archeologie. Het was haast uitsluitend Engels of Anglo-Amerikaans gesnater dat de nog frisse ochtendlucht vervulde. De Duitse bruiloftspaartjes waren ginds tegenover, voorbij de Monte Sant-Angelo, op Capri mekaar gelukkig aan het maken, met Germaanse snoepjes en begeesting, bij de ontbijttafel in het Pagano-hoofdkwartier. Norbert had het reeds van vroeger door hoe hij, in de kortste keren - mits het juist gekozen woord en, daarbij aansluitend, een flinke "mancia" - een lastpost van een "guida" kon afschepen om dan zelf, op eigen houtje, ongestoord aan slag te gaan. Het deed hem plezier zichzelf in het bezit te weten van een onberispelijk geheugen. Waarheen zijn blik zich ook mocht richten, alles lag en stond nog identiek zoals hij het in zich droeg, net alsof hij het pas gisteren, geholpen door een deskundige studie, in zijn hoofd had ingeprent. Deze observatie, die zich bestendig herhaalde, bracht echter anderzijds met zich mee dat hem zijn aanwezigheid ter plaatse in feite nutteloos voorkwam en dat er zich van zijn ogen en geestelijke perceptie meer en meer, zoals tijdens die avond op de muur, een resolute onverschilligheid meester maakte. Ook al was, wanneer hij even opkeek, de rookparasol van de Vesuvius-kegel, op de achtergrond van de blauwe hemel, meestal zichtbaar, toch viel het hem merkwaardigerwijze helemaal niet te binnen dat hij pas onlangs eens

gedroomd had dat hij er bij geweest was toen Pompeï, tengevolge van de eruptie in het jaar 79, werd bedolven. Dat urenlang over en weer getob maakte hem wel vermoeid en half slaperig, maar toch was hij zich niet in het minst bewust van iets wat met een droom te maken had. Integendeel, hij wist zich alleen maar in het midden van een warboel van fragmentarische oude portieken, zuilen en muren, uiterst betekenisvol voor de archeologische wetenschap, die echter, zonder haar esoterische ondersteuning en op zichzelf beschouwd, eigenlijk niet veel meer voorstelde dan een grote, weliswaar netjes onderhouden, maar toch ongemeen ontvullende puinhoop. En ofschoon wetenschap en dromerij anders gewoon waren zich onderling op tegengestelde voet te bevinden, hadden ze hier vandaag blijkbaar een compromis gesloten, in die zin dat ze wederkerig van hun dienstbetoon aan Norbert Hanold zouden afzien om hem ten volle aan de zinloosheid van zijn gaan en staan over te laten.

Zo was hij dan van het forum tot aan het amfiteater, van de “Porta di Stabia” tot aan de “Porta del Vesuvio”, door de Gravenstraat zoals door tal van andere straten kriskras heen gewandeld. De zon had ondertussen eveneens haar gewoon voormiddag - parcours afgelegd tot op het punt waarop zij gewoon was, haar crescendo van achter de bergrug heen, om te buigen naar de meer comfortabele afdaling langs de zeekant. Daarmee gaf zij, tot grote opluchting van hun hees geprate en voor de rest onbegrepen gidsen, een wenk aan de Engelsen en aan de Amerikanen van beiderlei kunne, door reisplicht hierheen ontboden, om ook eens het groter gemak in overweging te nemen van een zijte aan de middagdis van één van beide Dioskuren - hotels. Zij hadden bovendien alles met eigen ogen bekeken wat de konversatie kon bevorderen aan de overkant van het Kanaal of van de grote plas en zo bliezen, tot en met verzadigd van geschiedenis, de troepen één voor één de aftocht. Doorheen de “Via Marina” ebden zij, in een gemeenschappelijk maneuver, af om aan de alleszins tamelijk eufemistisch - lucullische, hedendaagse tafels ten huize van Diomedes of bij Mr Swiss voor hun gastronomische behoeften het onderspit niet hoeven te delven. Vanuit het oogpunt van het geheel der inwendige en uitwendige omstandigheden was dit ongetwijfeld ook het meest verstandige dat zij konden ondernemen, want de middagzon in Mei had het beslist goed voor met de hagedissen, vlinders en wat nog meer aan gevleugelde bewoners of bezoekers van de uitgestrekte opgravingen. Voor de noordelijke teint van een mistress of een miss begon haar schedelrechte opdringerigheid daarentegen onvoorwaardelijk heel wat minder liefs te bieden. En vermoedelijk in causaal verband daarmee was, in het laatste uur, het “charming” - geroep reeds beduidend verminderd terwijl de “shockings” evenredig

toenamen en de mannelijke “ooohs”, die ontsproten tussen de meer dan ooit opengesperde rijen tanden, een bedenkelijke overgang naar het geeuwen waren ingeslagen.

Het was daarentegen opmerkelijk hoe, gelijktijdig met dat wegslinken, wat eertijds de stad Pompeï geweest was, een volslagen veranderd uitzicht aannam. Ver van alle leven, scheen zij nu pas voorgoed tot dode onbeweeglijkheid te verstenen. Hieruit echter ontlook er een gevoel alsof de dood begon te spreken, ook al was het in geen manier, waarneembaar voor mensenoren. Hier en daar klonk het alleszins, alsof er uit het gesteente een lispelende toon opsteeg, ofschoon die slechts werd opgeroepen door het zacht gefluister van de zuiderwind, de oude Atabulus, die tweeduizend jaar geleden op dezelfde wijze rondom tempels, portieken en huizen geneuried had en die nu zijn geflirt voltrok tussen de groen - glinsterende halmen op de resterende, lage stukken muur. Vaak kwam hij vanaf de Afrikaanse kusten overgedreven, blazend uit volle borst, in het wild. Vandaag deed hij dat niet. Neen, hij omfladderde maar zoetjes de weer aan 't licht gekeerde oude bekenden. Terwille van zijn ingeboren woestijnkarakter kon hij het daarentegen niet laten alles onderweg, het wees dan nog zo zacht, met hete adem aan te blazen.

Daarbij was de zon, zijn eeuwig-jeugdige moeder, hem van dienst. Ze versterkte zijn gloeiende adem en - volbrengend wat hij zelf niet vermocht - overgoot zij alles met een sidderende, blinkende en verblindende glans. Als met een gouden krabmes wiste zij van de “semitae” en van de “crepidines viarum”, die de huizen omzoomden en zoals men eertijds de stoepen placht te noemen, elk smal schaduwstreepje weg. In alle “vestibula”, “atria”, “peristylia” en “tablina” wierp ze haar volste stralenbundels en daar waar een afdak hun een onbelemmerde toegang weerde, strooide zij daaronder haar afketsende vonken naar binnen. Haast geen hoekje schoot er nog over dat er in gelukte om zich tegen die lichtgolven te beschutten en zich in een zilveren schemerweefsel te omhullen. Elke straat trok zich tussen de oude muurpanden door als een lange, kabbelende strook, te bleken gelegd, wit linnen. Zonder uitzondering lagen zij er allemaal even geluid- en bewegingloos bij. Want het waren niet alleen de kluchtige neusklanken van de Engelse en Amerikaanse diplomaten die tot op de laatste man uit dat straatbeeld waren verdwenen; ook het leventje van de, nog niet zo talrijke, hagedissen en vlinders scheen eveneens de zwijgzame ruïnenstad te hebben verlaten. Dat hadden ze, in werkelijkheid, wel niet gedaan maar de blik nam van hen geen beweging meer waar. Zoals reeds duizenden jaren gebruikelijk bij hun voorzaten, buiten op berg- hellingen en rotswanden, hadden zij zich ook hier - wanneer de grote

Pan te slapen lag en om hem niet te storen - muisstil uitgestrekt of zich hier of daar, met toegevouwen vleugels, neergehurkt. Het was warempel alsof ze hier het gebod van de hete, heilige middagstilte nog sterker aanvoelden. Dat was het uur der geesten waarop het leven moest verstommen en zich laag gedrukt moest houden, vermits de doden nu ontwaakten en zich in een toonloze spooktaal onderhielden.

Het andere uitzicht dat de dingen rondom hadden aangenomen, drong zich eigenlijk minder aan de ogen op. Het gevoel, of juister uitgedrukt: een zesde zintuig, onder een nieuwe naam, werd daardoor aangeraakt, maar dan zo krachtig en persistent, dat iemand die daarmee was aangeboren, zich niet vermocht te ontdoen van de op hem uitgeoefende werking. Onder de mensen, daarmee begaafd, had men alleszins bezwaarlijk een mannelijk of vrouwelijk exemplaar kunnen opdiepen tussen de achtbare disgenoten van de beide "alberghi" bij de "ingresso" en die reeds druk in de weer waren met de soeplepel. De natuur had nu echter eenmaal Norbert Hanold ermee uitgerust en hij moest de gevolgen daarvan maar slikken. Absoluut niet omdat hij er zelf mee accoord was. Hij wou helemaal niets en wenste verder ook niets dan, met een leerzaam boek in de hand, knusjes in zijn studeervertrek neer te zitten, in plaats van zich die zinloze lentereis over het hoofd gehaald te hebben. Alleen was nu ineens dat zesde zintuig in hem opgewekt, juist op het moment dat hij uit de Gravenstraat, doorheen de Ercolano-poort, in de stadskern was weergekeerd en dat hij, volslagen intentieloos en zonder er over na te denken, bij de "Casa di Sallustio", langs links in een smalle "vicolo" was afgeslagen. Of eigenlijk was het ook niet precies zo, aangezien hij veeleer door dat zintuig in een magische droom- toestand werd verplaatst, die zowat het midden hield tussen wakker bewustzijn en het verlies ervan. Een doodse stilte - overgoten met licht en zoals steeds, een hoede van het mysterie - lag zo ademloos uitgespreid rondom hem, dat zijn borst nog amper lucht durfde te scheppen. Hij stond aan een kruispunt van straten. De "Vicolo di Mercurio" doorsneed de bredere, zich links en rechts uitdeinende "Strada di Mercurio". In overeenstemming met die handelsgod waren hier eertijds handel en nering gevestigd. De hoeken der straten waren de stomme getuigen daarvan. Heel wat "tabernae" keken er op uit, handelspanden met stuk gesprongen winkeltafels die met marmer bedekt waren. Hier wees de inrichting op een bakkerij, daarginds duidde een aantal grote, rond-buikige, aarden vaten op een olie- en meelzaak. Aan de overkant bewezen de slankere amforen met oren dat de ruimte erachter een kroeg geweest was. 's Avonds kon het hier ook best een dicht gedrang geweest zijn van slaven en meiden uit de buurt om voor hun bazen, met hun eigen kruiken, wijn te halen uit de "caupona". Men zag er hoe de onleesbaar

geworden mozaïek- inscriptie op de “semita” vóór de winkel, door veel geloop van voeten was uitgewist. Naar alle vermoeden hield zij de passanten een reclame voor van hun “vinum praecellens”. Op de muurwand was er, op halve manshoogte, een “graffito” te zien dat er waarschijnlijk met zijn eigen nagel of met een stukje ijzer in het pleisterwerk was ingekrast, misschien met de ironische verklaring voor dat reclamebordje als zou de wijn van die kroegbaas zijn onovertroffen kwaliteit danken aan een niet al te spaarzame toemaat water.

Uit dat gekrabbel leek zich immers voor Norbert Hanold’s ogen het woordje “caupo” te deduceren - of was het slechts inbeelding? - met zekerheid kon hij het niet vaststellen. Hij bezat een uitgesproken vaardigheid bij de ontcijfering van moeilijk ontraadselbare “graffiti”. Reeds had hij daarin met zijn prestaties roem geoogst maar, op dit moment, wist hij zich volslagen machteloos. Het was niet alleen dat. Neen, hij droeg het bewustzijn in zich dat hij hoegenaamd geen Latijn machtig was en, het weze nog zo onzinnig van zijnentwege, zelfs te willen lezen wat twee- duizend jaar vroeger een pompeïaans schooljongetje zoal op de muur gekriebeld heeft. Niet alleen was hij verlaten door het geheel van zijn wetenschap maar het liet hem ook volslagen koud om haar opnieuw op te roepen. Hij wist haar zich slechts als uit een verwijderde verte te herinneren en in zijn aanvoelen was ze een oude, uitgedroogde en onprettige tante geweest, het meest vervelende en overtolligste schepsel ter wereld. Al wat zij, met een hooggeleerde air, over haar rimpelige lippen bracht en als wijsheid verkondigde, was louter lege gewichtigdoenerij. Ze liep maar wat rond te peuteren rondom de dunne vruchtenkorsten van de kennis, zonder ooit iets uit haar inhoud, uit haar wezenskern te openbaren en tot het genot van een inwendig inzicht te brengen. Wat zij onderrichtte was een levenloze, archeologische beschouwing en wat er uit haar mond te voorschijn kwam, een dode, filologische taal. Die wisten geen begrip op te wekken voor de ziel, het gemoed, het hart of hoe men dat ook maar wilde noemen, maar al wie in zichzelf een verlangen daarnaar droeg, die moest als enig levende, alleen in de hete middagstilte, hier tussen de resten van het verleden staan, om niet met lichamelijke ogen te kijken en om niet met lijfelijke oren te luisteren. Toen kwam het van overal naar boven, zonder zich ook maar te bewegen en begon het te praten zonder klank. Toen wiste de zon van op de oude stenen de begrafeniskilte weg; een gloeiende rilling liep er doorheen, de doden ontwaakten en Pompeï begon weer te leven.

Eigenlijk zaten er geen echt godslasterlijke gedachten in de kop van Norbert Hanold. Het was slechts een onbestemd gevoel dat insgelijks zulk adjectief ten volle verdiende en het was in die toestand dat hij,

stilstaand, voor zich uit staarde naar de “Strada di Mercurio” toe, naar beneden tegen de stadsmuur aan. De polygonale blokken lava van haar plaveisel lagen er nog net zo onberispelijk aaneen gepast bij als voordat ze bedolven waren en ofschoon ze één voor één een helder grijze kleur hadden, broeide er toch een zodanig verblindende glans overheen, dat zij zich tussen de zwijgzame muren en het puin van de zuilen op zij, zoals een doorstikt wit zilveren lint, in een smeulende leegte uitstrekten.

En toen gebeurde het...

Met wijd open ogen liet hij zijn blik door de straat glijden en toch leek het hem alsof hij het in een droom deed. Daar trad er plots, een weinig van rechts uit verwijderd, iets tevoorschijn vanuit de “Casa di Castore e Polluce”. Behendig licht, schreed de Gradiva over de lava-stapstenen voort die tot vóór het huis, aan de overkant van de “Strada di Mercurio”, voerden.

Er was hoegenaamd geen twijfel aan dat zij het was. Ook al hulden de zonnestralen haar gestalte als het ware in een dun, gulden waas, toch nam hij haar duidelijk in een profiel waar, identiek aan dat op het reliëf. De kop hield ze wat naar voor geneigd en ze had er een doek overheen geslagen die, van boven op het hoofd, achterwaard neerviel op de nek. Haar linkerhand hield het ongewoon rijk geplooide kleed lichtjes omhoog getrokken en, ofschoon het niet verder dan tot de enkels reikte, liet het toch duidelijk blijken dat de rechtervoet, bij het voorwaarts stappen, zich slechts een poosje inhield om zich daarbij, op de toppen van de tenen, schier loodrecht met de hiel op te heffen. Hier ging het natuurlijk niet om een product uit steen dat alles effen, kleurloos voorstelde. Het gewaad dat ogenschijnlijk uit een erg plooibare, soepele stof vervaardigd was, zag er helemaal niet koud, als witte marmer uit maar veeleer als een warme tonaliteit die lichtjes naar het geelachtige overhelde, terwijl het zacht gegolfde haar dat, van onder het hoofddoek uit, op het voorhoofd en de slapen neerkeek, contrasteerde met de goudbruine glans van de albast-kleur van het gelaat.

Bij het eerste zicht was het klaarwakker geworden in Norbert's geheugen dat hij haar hier zo al eens in zijn droom had zien lopen, in de nacht namelijk toen ze, aan de overkant, op het forum, rustig op de trappen van de Apollo-tempel was gaan liggen. En tezamen met deze souvenir schoot hem, voor het eerst, nog wat anders te binnen: zonder dat hijzelf ook maar iets afwist van zijn inwendige drijfveer, was hij juist daarom naar Italië getrokken en was hij, zonder oponthoud, vanuit Rome en Napels

rechtstreeks verder gereisd naar Pompeï om daar dan na te gaan of hij er sporen kon terugvinden van haar. Dat was dan ook nog letterlijk bedoeld want, met haar heel bijzondere manier van lopen, moest ze toch wel een afdruk van haar tenen in de as achtergelaten hebben die grondig verschillend was van alle overige.

De Gradiwa schreed met haar rustig, snelle pas over de stapstenen heen en liep, de rug toegerend, op de stoep van de overkant verder. Het doel van haar uitstap leek het huis van Adonis te zijn. Daar bleef ze dan ook even stilstaan waarop ze zich, tot een ander besluit gekomen, verder wegwaard bewoog, door de "Strada di Mercurio". Links van enkele voornamere panden lag er in die straat alleen nog de "Casa di Apollo", zo geheten terwille van de talrijke Apollo-afbeeldingen die daar werden blootgelegd. Aan onze speurder viel het weer te binnen dat zij inderdaad ook de porticus van de Apollo-tempel had uitgekozen voor de slaap van de dood. Daarom stond ze waarschijnlijk in nauw verband met de cultus van de zonnegod en was zij op weg daarheen. Desondanks hield ze zich spoedig nogmaals in. Ook hier doorkruisten stapstenen de straat en ze keerde weer terug naar de overkant, rechts. Op die manier gaf ze nu haar tegenovergesteld profiel bloot en dat zag er een tikje anders uit vermits haar linker hand, die het kleed oplichtte, niet te zien was terwijl, in de plaats van haar gevouwen elleboog, de rechter arm kaarsrecht naar beneden hing. Op verdere afstand werd ze nu echter, tengevolge van het goud-golven der zonnestralen, omweven met een dichter geworden waas-effect zodat het niet precies viel uit te maken waar zij wel gebleven kon zijn, eens dat ze bij het huis van Meleager uit het zicht was verdwenen.

Norbert Hanold stond daar nog altijd, roerloos, even stil. Uitsluitend met de ogen, en deze keer met de lichamelijke, had hij, stap voor stap, haar kleiner wordend beeld in zich opgenomen. Nu pas, voor de eerste keer, haalde hij eens diep adem want ook zijn borst was bijna onbeweeglijk gebleven.

Maar meteen hield het zesde zintuig hem volledig in zijn macht, waarbij de overige tot niets werden gereduceerd. Was datgene, wat daar pas nog voor hem gestaan had, een creatuur van zijn verbeelding, dan wel werkelijkheid geweest?

Hij wist het niet, of hij waakte of droomde. Vergeefs zocht hij zich daarover te bezinnen. Toen kwam er ineens een vreemde rilling over zijn rug gelopen. Zonder ook maar iets te horen of te zien voelde hij

evenwel aan geheimzinnige roerselen in zijn binnenste, dat Pompeï, op het uur van de middagspoken, langs alle kanten rondom hem tot leven gekomen was zodat daartussen ook de Gradiwa was beginnen herleven en dat zij het huis was binnengestapt dat zij, vóór de fatale Augustusdagen van het jaar 79, had betrokken.

De “Casa di Meleagro” was hem bekend van zijn vorig bezoek. Ditmaal was hij echter nog niet tot daar geraakt maar, in het “Museo Nazionale” te Napels was hij even blijven stilstaan vóór het fresco met Meleager en diens Arcadische jachtgenote, Atalanta. Het huis in de Mercuriusstraat, waar het ontdekt was, had er zijn naam aan overgehouden. Nu dat hij zijn bewegingsvrijheid had herwonnen en dat hij eveneens, op zijn beurt, daarheen trok, dook er twijfel bij hem op of die woning wel degelijk haar naam ontleend had aan de jager die de Calydonische ever had geveld. Er schoot hem plots een Griekse dichter, Meleager, te binnen die zowat minstens een eeuw vóór de verwoesting van Pompeï geleefd moest hebben. Een nazaat van hem kon best ook hierheen geraakt zijn en zich dat huis gebouwd hebben. Dat stemde overeen met nog wat anders dat in zijn geheugen opgedoken was. Hij herinnerde zich immers zijn vermoeden of liever nog, zijn stellige overtuiging als zou de Gradiwa van Griekse afkomst geweest zijn. Zonder twijfel vermengde zich daarnaast ook nog de figuur van Atalanta in zijn verbeelding, zoals Ovidius haar in één van zijn metamorfosen had geschilderd:

“Bovenaan sloot de gepolijste gesp met haar doorn het kleed af, bij haar lag, kunsteloos, het haar in één enkele wrong bijeen geslagen.” Woord voor woord wist hij zich die verzen niet meer te binnen te brengen maar hun inhoud zelf stond hem duidelijk voor ogen. Uit zijn eruditie stak het hem ook nog een handje toe dat de jeugdige gemalin van Meleager, zoon van Oeneus, wellicht Cleopatra geheten had. Met grotere waarschijnlijkheid ging het hier evenwel niet om deze laatste maar om de Griekse dichter Meleager. Zo ongeveer goochelde het, in de zonnegloed van Campanië, mythologisch, literair-historisch en archeologisch door zijn kop.

Eens de huizen van Castor en Pollux en dat van de centaur voorbij, stond hij nu voor de “Casa di Meleagro”. Van op de drempel staarde hem, nog steeds leesbaar, de mozaïek-begroeting “Have” tegemoet. Aan de wand van het “vestibulum” overhandigde Mercurius aan Fortuna een buidel geld; dat maakte vermoedelijk allusie op de rijkdom en voorspoed van de voormalige bewoners. Daarachter opende zich het “atrium” met, in het midden, een ronde marmeren tafel die op drie griffioenen rustte.

Die ruimte lag er maar leeg en klankloos bij en terwijl ze volkomen vreemd toekeek op wie daar binnentrad, deed zij geen herinnering ontwaken dat hij hier ooit reeds zou geweest zijn. Maar dan ging er hem toch een licht op want het interieur bood een afwijking aan ten aanzien van de overige, reeds opgegraven gebouwen, in de stad. Het “peristylum” sloot zich niet zoals gebruikelijk, rugwaard aan bij het “atrium”, langs de overkant van het “tablinum”, maar wel langs de linkerkant. Ten gevolge daarvan ontstond er echter een ruimere omvang en een luisterrijker decoratie zoals nergens elders in Pompeï. Het was door een “porticus” omgeven met twee dozijn zuilen, voor de helft, onderaan, rood geverfd en wit langs boven. Ze verleenden aan de grote, stille ruimte iets feestelijks. Hier bevond zich dan, in het midden, een “piscina” in de vorm van een fontein met een fijn bewerkte omraming. Naar alle schijn moest het huis als residentie gediend hebben voor een beschaafd en kunstzinnig man van aanzien.

Norbert’s ogen keken in het rond en zijn oor was gespitst. Hier kwam er echter evenmin ergens iets tot beweging; niet het minste geluid was hoorbaar. Tussen al dat koud gesteente was er geen ademtocht meer van wat leven. Mocht de Gradiwa zich in het huis van Meleager hebben begeven, dan was ze reeds opnieuw in het niets vervlogen.

Langs de achterkant van het “peristylum” paalde nog een ruimte, een “oecus”, de voormalig feestzaal. Ze was eveneens, langs drie zijden, met zuilen omgeven die, dit maal echter, geel geverfd waren en die van ver, bij lichtinval, als het ware verguld, glinsterden. Daar tussendoor nu scheen er een nog heel wat gloeiender rood heen dan de verf op de wanden langs deze kant en die ogenschijnlijk niet in de oudheid op de grondlaag was neer geborsteld maar wel door een jong hedendaags talent. De artistieke bevloering van vroeger, in deze zaal, lag er volslagen vernield, onderkomen en afgesleten bij. Nu was het de maand Mei die hier weer zijn oeroude heerschappij uitoefende. Zoals momenteel, in vele huizen van de dodenstad, had hij eveneens de ganse “oecus” met rood bloeiende papavers bedekt. Hun zaad was door de wind daarheen gevoerd en de as deed het opgroeien. Een op en weer golven van dicht op elkaar gepakte bloesems was het of zo scheen het, hoewel ze er in werkelijkheid onbeweeglijk bijstonden vermits de Atabulus, die niet doordrong tot beneden, slechts zachtjes in de hoogte voorbij suisde. Maar het was de zon, die er zulk een gebibber van laaiende vlammen op uit stortte, dat de indruk verwekt werd alsof er, in een vijver, rode golven heen en weer werden gewiegd.

Norbert Hanolds ogen waren reeds in andere huizen achteloos over een gelijkaardig zicht heen gegleden maar hier werd hij er toch wel bijzonder vreemd door aangegrepen. De ruimte alhier werd vervuld door die droom-bloem, opgegroeid aan de rand van het Lethe-water en Hypnos, die daartussen lag uitgestrekt, deelde zin-bedwelmende slaap rond, uit de sappen die de nacht in de rode kelken had vergaard. Aan hem die, via de "porticus" van het "peristylum", in de "oecus" was binnen getreden, leek het alsof zijn slapen waren aangeraakt door het onzichtbare sluimerstokje van de oude overwinnaar van goden en mensen. Toch was het geen zware bedwelming, maar slechts een dromerige, zoete gratie die hem overviel. Daarbij bleef hij, desondanks, nog overeind en brachten zijn voeten hem verder vooruit langs de wand van de voormalige feestzaal, van waar af oude taferelen neer-keken: Paris, die de appel toekende, een sater met een aspis-slang in de hand en die een jonge bacchante daarmee aan het schrikken bracht.

Maar daar dan, weerom even plots en onverwacht - amper vijf stappen van hem verwijderd en in de smalle schaduw van het enige, bewaard gebleven bovenstuk van de zaal-porticus - zat daar op de lage treden, tussen twee gele zuilen, een vrouwelijke gestalte, gekleed met heldere kleuren. Met een lichte beweging hief zij nu een weinig het hoofd omhoog. Daardoor bood ze haar gelaat frontaal aan de persoon die onbemerkt genaderd was en wiens voetstap zij blijkbaar nu voor 't eerst had opgemerkt. Dat riep bij hem een tweevoudig gevoelen wakker. Aan zijn ogen kwam het tegelijkertijd over als een vreemd en dan toch weer als een bekend iets; iets dat hij reeds gezien of zich had voorgesteld. Het stokken van zijn adem echter en de uitzetting van zijn hartslag ontnamen hem elke twijfel aangaande de persoon die hij voor zich had. Hij had datgene gevonden waarnaar hij gezocht had, wat hem onbewust naar Pompeï had gedreven. De Gradiva voerde haar schijnleven nog voort op het middaguur der geesten en zij zat hier net zó voor hem, zoals hij haar, in zijn droom, op de trappen van de Apollo-tempel had zien neerzetten. Op haar knieën lag er iets wit uitgespreid dat zijn blik niet klaar vermocht te onderscheiden. Het leek zowat een papyrusblad te zijn waartegen zich, rood van schijn, een papaverbloesem aftekende.

Op haar gezicht was verrassing uitgedrukt. Onder haar bruin-glanzende haren en haar mooi, albastkleurig voorhoofd staarden hem, in een verwonderd vragen, twee buitengewoon heldere sterren van ogen tegen. Hij behoefde echter slechts een korte poos om de overeenstemming te onderkennen tussen haar trekken met die van het profiel. Zo moesten zij, geobserveerd van voren, inderdaad geweest zijn

en juist daarom waren zij hem, van bij de eerste oogopslag, ook weer helemaal niet vreemd geweest. Door de lichte neiging naar het geelachtige, accentueerde haar wit gewaad nog, van nabij, de warme kleuren-tonaliteit. Dat kwam ogenschijnlijk voort uit een fijne, uiterst soepele wolsoort, die ook nog de rijke plooienval veroorzaakte en het doek, rondom het hoofd, was eveneens van dezelfde stof. Daar onderuit kwam er, in haar nek, nog een glanzend klosje haar tevoorschijn dat ongekunsteld in een enkele wrong was samengebracht. Vooraan bij de hals, onder een sierlijke kin, hield een kleine, gouden gesp het gewaad aaneen gesloten.

Dat was alles slechts half duidelijk doorgedrongen tot Norbert Hanold. Onwillekeurig had hij naar zijn lichte Panama-hoed getast, hem afgenomen en nu kwam het, in de Griekse taal, uit zijn mond: “Ben jij nu Atalanta, de dochter van Jasos, of ben je veeleer uit het huis van de dichter Meleager voortgekomen?”

Aldus aangesproken en zonder ook maar antwoord te geven, blikte zij hem met de rustig intelligente expressie van haar ogen geluidloos aan waarbij zich, in zijn binnenste, twee gedachten doorkruisten: ofwel vermocht haar verrezen schijnbestaan hoegenaamd niet te spreken, ofwel was zij toch niet van Griekse afkomst zodat zij die taal niet kende. Derhalve verwisselde hij haar met het Latijn en stelde hij daarin de vraag: “Was jouw vader een voornaam burger van Pompeï met een Latijnse oorsprong?”

Ofschoon ze daar evenmin op antwoordde, speelde er toch rondom haar fijn gevormde lippen iets vluchtig, net alsof ze een lachlust onderdrukten. Nu overviel hem pas voorgoed de schrik: blijkbaar zat ze daar maar als een stom beeld voor hem, pure schijn waaraan de spraak ontzegd was. De ontzetting over deze bevinding viel van zijn uitzicht af te lezen.

Nu vermochten haar lippen evenwel niet meer te weerstaan aan de neiging. Een onvervalste glimlach kwam aan het licht en meteen kwam daartussen een stem door-klinken: “Als U met mij wenst te spreken, moet U dat in het Duits doen.”

Dat was op zijn minst merkwaardig, uit de mond van een Pompeïaanse, die liefst tweeduizend jaar geleden gestorven was of, zou het terwille van een luisteraar uit een andere denkwereld kunnen geweest zijn? Maar Norbert verloor al zijn onbehagen temidden van twee gevoelsgolven die over hem

op elkaar bonsten: de gewaarwording dat de Gradiwa wel degelijk ter taal was en, anderzijds datgene wat er door haar stem uit zijn innerlijk werd opgedrongen. Ze klonk even helder als de blik in haar ogen. Niet scherp maar zoals een galmende klok klonk haar timbre onder de zonnestilte over het bloeiend papaver-perk heen en de jonge archeoloog kwam met een ruk tot het inzicht dat hij haar in zichzelf reeds in zijn voorstelling net zo had gehoord. En onwillekeurig gaf hij luidop uitdrukking aan zijn gevoel: "Ik wist het wel dat jouw stem zo moest klinken."

Op haar gezicht stond er te lezen dat zij ergens iets zocht te begrijpen maar dat ze er niet in slaagde. Op zijn laatste uitlating repliceerde zij nu: "Hoe had U dat ooit kunnen weten? U hebt toch nog nooit met mij gesproken."

Het was hem voortaan totaal ontgaan dat zij Duits sprak en dat zij hem, volgens het hedendaags gebruik, in de derde persoon aansprak. Vermits zij het nu eenmaal deed, verstond hij het echter ook ten volle dat het best niet anders kon en hij antwoordde onverwijld: Neen, gesproken niet - maar ik riep je toe op het moment dat je ging neerliggen om te slapen en ik stond toen bij jou - jouw gelaat was zo rustig-mooi als van marmer. Mag ik je verzoeken - leg het zo nog eens weer neer op de trede -"

Onder het spreken was er iets bijzonders voorgevallen. Vanuit de papaver-bloesems was er een goudkleurige vlinder, met een zweempje rood langs de binnenrand van bovenste vleugels, tot bij de zuilen gefladderd. Een paar maal was hij rond het hoofd van de Gradiwa blijven dartelen om zich dan neer te laten op de bruine haarklosjes over haar voorhoofd. Meteen echter rees haar gestalte slank en hoog naar boven want ze ging rustig met een snelle beweging rechtop staan. Kort en stom richtte ze nog een blik op Norbert Hanold met een uitdrukking alsof zij hem voor een krankzinnige nam en, haar voet verplaatsend, stapte zij er vandoor, op haar eigen typische manier, langs de zuilen van de oude porticus heen. Nog even vluchtig zichtbaar, scheen zij daarop als in de grond gezonken.

Hij stond er wel ademloos, als bedwelmd, bij maar toch had hij met een vage intuïtie gesnapt wat er zich voor zijn ogen had afgespeeld. Het middaguur der geesten was voorbij en in de gedaante van een vlinder was er, vanuit de Asphodelos-weide van de Hades, een gevleugelde bode opgedoken om de afgestorvenen aan te manen terug te keren daarheen. Daarbij voegde zich nog iets anders toe, het weze dan ook in een verwarde onduidelijkheid. Hij wist namelijk dat de mooie vlinder uit de gebieden rond

de Middellandse zee de naam Cleopatra droeg en zo heette eveneens de jeugdige echtgenote van de Calydonische Meleager, zij die uit smart over diens dood zichzelf aan de goden van de onderwereld ten offer had gebracht.

Uit zijn mond liet hij de weg stappende vrouw nog een kreet achterna ijlen: “Keer je morgen terug naar hier op het middaguur?” Maar zij keerde zich niet om en verdween een paar ogenblikken later, zonder ook maar een antwoord te geven, achter de zuilen in de uithoek van de “oecus”. Met een handomkeer, als met een zweep gedreven, zette hij haar achterna. Maar haar helder getint gewaad kwam nergens meer te voorschijn. Geblakerd door de hete zonnestralen, strekte zich, zonder beweging noch geluid, de “Casa di Meleagro” rondom hem uit. Behalve dan die “Cleopatra” die, bij het trekken van trage cirkels, rood glanzend op haar gouden vleugeltjes, opnieuw over het dichte gewemel heen van de papaver-bloesems weg fladderde.

Hoe en wanneer Norbert Hanold bij de “ingresso” terug beland geraakte, dat was hem niet in het geheugen blijven hangen. Slechts één zaak was hem bijgebleven: dat zijn maag er peremptorisch op gestaan had om zich, uitermate vertraagd, in de “Diomedes” iets te laten opdissen. Daarop was hij doelloos, langs de eerste de beste baan, er op los getrokken en op het strand van de baai terechtgekomen, ten Noorden van Castellamare. Daar was hij dan maar op een lavablok gaan zitten, met de zeewind om zijn oren, tot wanneer de zon was ondergegaan, zo ongeveer halverwege Monte Sant’Angelo, boven Sorrento, en de Monte Epomeo op Ischia. Ondanks dit toch wel urenlang oponthoud aan het water, wist hij daar evenwel uit de frisse lucht geen voordeel te putten voor zijn psychische gesteldheid, zodat hij in een gelijkaardige toestand naar zijn gasthof terugkeerde, waarin hij het verlaten had. Hij trof er de overige gasten aan, naarstig in de weer met de “cena”; hij liet zich, in een hoekje van het lokaal, een “fiaschetto” Vesuvius-wijn serveren, observeerde de gezichten van de etende gasten en beluisterde hun conversaties. Uit al die gelaatstrekken, evenmin als uit hun gepraat trok hij echter, zonder een schijn van twijfel, de conclusie dat er niemand onder hen ooit een dode Pompeïaanse ontmoet of aangesproken had, die op het middaguur, opnieuw voorbijgaand was gaan leven. Daar moest men uiteraard a priori van uitgaan, vermits ze rond die tijd gezamenlijk bij het “pranzo” zaten. Na een poos nu - uit welke beweegreden en met wat voor doelstelling wist hij zich niet te realiseren - stapte hij naar de concurrent van Diomedes toe, naar het “Hotel Suisse” aan de overkant. Daar ging hij ook, in een hoek, vóór een flesje Vesuvio plaats nemen - hij kon er niet buiten iets te bestellen - en hij gaf

zich hier met ogen en oren aan een identiek onderzoek over. Dat bracht hem precies tot dezelfde conclusie, met dien verstande dat hem voortaan alle bezoekers, op dat moment in levende lijve aanwezig in Pompeï, van aangezicht tot aangezicht bekend geworden waren. Dat vormde weliswaar geen toename van zijn eruditie, de moeite waard om als een verrijking te kunnen doorgaan maar toch streelde hem daaruit een zekere bevredigende gewaarwording. Er was namelijk in de beide onderkomens geen enkele gast voorhanden, hetzij van mannelijke, hetzij van het vrouwelijke kunne, waarmee hij niet - dank zij al zijn gekijk en geluister - in een unilateraal, hoe dan ook persoonlijk verhouden getreden was. Het spreekt vanzelf dat hem niet in het minst het dwaas vermoeden was ingevallen dat hij, zo mogelijk, de Gradiva in één der beide zaken had kunnen aantreffen. Neen, hij zou er zowaar een eed op gezworen hebben dat er zich daar niemand ophield die, hij of zij, ook maar in de verste verte een zweem van gelijkenis met haar bezat. Tijdens zijn overpeinzingen had hij zich af en toe uit het fiaschetto zijn glaasje bijgeschonken, het om beurten uitgedronken en toen zijn fles dan stilaan leeg werd, stond hij maar op om terug te keren, richting Diomedes. De hemel was nu overzaaid met het geflits en geflikker van ontelbare sterren maar niet precies op de bewegingloze manier zoals gewoonlijk. Hieruit echter deed Norbert de indruk op alsof Perseus, Cassiopeia en Andromeda met nog wat burens erbij, zachtjes heen en weer zich neigend, een trage danspas opvoerden waarbij het hem eveneens opviel hoe, op de begane grond beneden, de donkere schaduwvlekken van boomtoppen en constructies ook niet best ter plekke bleven. Dat viel ronduit ook niet zo te verwonderen op een bodem die vanouds pleegde te beven. De onderaardse gloed loerde t'allenkanten op eruptie en liet daarbij wat van zichzelf opstijgen in de wijnstokken en druiven waaruit de Vesuvio geperst werd, een drank die niet geteld werd onder de brouwsels waaraan Norbert Hanold 's avonds doordeweeks gewoon was. Ofschoon de wijn ook wat deel had in de draaiende beweging der dingen, herinnerde deze laatste zich toch dat reeds, sinds de middagstond, alle voorwerpen de neiging vertoond hadden om zich zachtjes rondom zijn kop te draaien. Daardoor merkte hij eigenlijk niets nieuws in dat snuifje méér, maar daarentegen slechts de voortzetting van wat hij tot nog toe beleefde. Hij steeg naar boven, naar zijn "camera" en stond nog een poosje aan het open venster ginds, naar de kegel van de Vesuvius, te staren. Daar breidde momenteel geen rook-parasol zijn kruin overheen. Hij werd veeleer omzwachteld door iets als het heen en weer golven van een donker-purperen mantel. Zonder daarbij het licht aan te steken, ontkleedde zich daarop de jonge archeoloog en hij zocht zijn legerstede op. Tegelijk, toen hij zich daar neerstrekte, was ze niet meer het bed van de Diomedes, maar wel een rood papaver-veld, waarvan de bloesems, als een week kussen, zo heet als de zon, over hem heen dichtklapten. Door het donker

gekleusterd in een lethargische apathie, zat zijn vijand, de “*musca domestica communis*” boven zijn kop met dozijnen op de muren van zijn kamer. Ondanks haar slaaproes toch nog opgehitst door marteldrift, kwam er hem slechts één enkele, rond zijn neus snorken. Maar hij aanzag haar niet meer als het absolute kwaad, als de gesel der mensheid sinds duizenden jaren, want vóór zijn gesloten ogen zweefde zij, als een goud-rode Cleopatra om hem heen.

Toen 's morgens de zon, onder gedoe van helpende vliegen, hem wakker maakte, was hij zich niet bewust van wat er tijdens de nacht zoal aan wonderbare ovidiaanse metamorfosen rond zijn bed had plaatsgehad. Zonder de minste twijfel had, onaf- gebroken droomspinsels aaneen rijgend, een of ander mytisch wezen, naast hem gezeten, want hij voelde zijn kop daarmee volledig opgevuld en ingesponnen, dermate dat alle denkvermogen daarin hopeloos verstopt zat. Slechts een zaak was hem klaar: hij moest klokslag op het middaguur weer in het huis van Meleager zijn. Daarbij was hem evenwel de schrik overvallen dat, wanneer de portiers aan de “*ingresso*” zijn gezicht zagen, ze hem niet zouden binnen laten. Het was volkomen af te raden dat hij zich, van nabij, aan observatie door mensenogen zou blootstellen. Om daaraan te ontsnappen, bestond er voor de Pompeï-kenner, een middel dat vierkant indruiste tegen het reglement. Hij was echter niet in de luim om zijn gedragscode door wettelijke verordeningen te laten conditioneren. Net als op de avond van zijn aankomst, besteeg hij weer de oude stadsmuur en trok, in een wijde halve boog rondom die wereld in puin, tot bij de eenzame en onbewaakte “*porta di Nola*”. Hier viel het niet moeilijk om, langs de binnenkant, naar beneden te geraken en hij trok daar vandaan, zonder dat hij er overdadig zijn geweten mee belastte, dat hij de “*amministrazione*” door zijn autokratisch optreden voorshands twee lire entréegeld ontfutselde die hij later wel, op een of andere manier, terecht zou laten komen. Op die manier wist hij ongezien een onbelangrijk stadsdeel te bereiken dat, door niemand anders opgezocht, grotendeels onopgegraven was gebleven. Daar ging hij in een verborgen schaduwplekje zitten en, nu en dan zijn horloge consulterend, keek hij uit hoe de tijd verstreek. Opeens viel zijn blik op iets dat, op een zekere afstand daarvandaan, met een zilverwitte glans uit het puin oprees, zonder dat zijn onzeker gezichtsvermogen wist uit te maken wat het wel mocht wezen. Toch stimuleerde het hem onwillekeurig om er dichterbij te komen en toen bleek het een hoge tros *Asphodelos*-bloesems te zijn, helemaal vol behangen met witte klokkenkelkjes. De wind had zijn zaaisel van buiten uit naar hier gewaaid. Dat was de bloem van de onderwereld, diep aan betekenis en, zoals het hem voorkwam, ter zijner intentie bestemd om hier uit te schieten. Hij brak de slanke stengel af en hij keerde daarmee naar zijn zitplaats terug. Meer en meer

brandde, zoals gisteren, de meizon naar beneden. Eindelijk naderde zij tot haar middaghoogte en nu trok hij op weg doorheen de lange “Strada di Nola”. Die lag daar doodstil en verlaten, zoals ook reeds bijna alle overige straten. Aan de overkant, naar het Westen toe, was er reeds opnieuw een toeloop van het gezamenlijk ochtendbezoek in de richting van de “Porta Marina” en van de soepborden. Slechts de trilling van de doorgloeide lucht bleef achter. In de verblinding van dat glanzen dook de eenzame gestalte op van Norbert Hanold met zijn Asphodelos-struik, als een Hermes Psychopompos, onderweg in een modern kostuum, zinnens om er op uit te trekken om een afgestorven ziel neerwaarts naar de Hades te begeleiden.

Onbewust, maar toch gevolg gevend aan de neiging van zijn instinct, vond hij zijn weg door de “Strada della Fortuna” tot verderop naar de Mercuriusstraat en zo geraakte hij, in deze naar rechts toe afbuigend, tot voor de “Casa di Meleagro”. Even levenloos als gisteren ontvingen hem hier het “vestibulum”, “atrium” en “peristylum” waarin, doorheen de zuilen door, de papaver-bloesems van de “oecus” vlamden. Het was evenwel niet duidelijk aan de persoon die deze ruimten betrad, of hij hier gisteren geweest was, hetzij tweeduizend jaar geleden, om er bij de eigenaar des huizes een of andere inlichting in te winnen die hoogst belangrijk was voor de archeologische wetenschap. Waar het hem juist om ging, stond hem echter niet duidelijk voor ogen en, ook al was het in tegenspraak hiermee, leek hem de complete oudheidkunde, op de koop toe, de meest zinloze en onverschillige materie ter wereld. Het kon er bij hem niet in dat een mens zich daarmee kon inlaten aangezien er toch slechts één enkel argument bestond waarop zich elke gedachte en elke studie richten moest: van welke aard was, namelijk, de lichamelijke verschijning van een wezen dat meteen dood was en levend, ook al deed dit laatste zich slechts voor ’s middags, tijdens het uur der geesten. Of was het slechts uitgerekend de dag tevoren geweest, een unicum wellicht in honderd of in duizend jaar. Immers, plots schoot hem nu met klem de gedachte te binnen dat hij hier vandaag vergeefs was weergekeerd. Hij zou het wezen dat hij zocht niet aantreffen, vermits het eenvoudig niet was toegestaan terug te keren. Dat mocht pas na verloop van zoveel tijd dat ook hij sinds lang niet meer onder de levenden zou worden gerekend en dat hij even goed dood, begraven en vergeten zou zijn. Het staat vast dat, toen zijn voeten de wand voorbij stapten onder de appel-verdelende Paris door, zijn blik, net als gisteren, de Grativa in het vizier kreeg, in het zelfde gewaad, tussen de twee identieke, gele zuilen, op juist dezelfde trap gezeten. Toch liet hij zich zo maar niet door het gegoochel van zijn verbeelding om de tuin leiden, goed bewust dat het slechts zijn fantasie was die hem, alles wat hij daar gisteren in werkelijkheid gezien had, als een

drogbeeld weer voor ogen voerde. Maar hij kon er niet buiten om zich toch te laten gaan in de beschouwing van die wezenloze verschijning, door hemzelf opgeroepen. Stilstaand en buiten zijn weten om ontsnapt hem, met een pijnlijke klank, de woorden uit de mond: “Ach, was jij maar in levende lijve hier geweest!” Zijn stem stierf weg en daarna lag er weer een ademloze stilte tussen de overblijfsels van de oude feestzaal. Maar toen weerklonk er een andere stem in die zwijgzame leegte die zei: “Wil jij ook soms niet gaan zitten? Je ziet er bepaald vermoeid uit.”

Norbert Hanold's hartslag stond ineens stil. Zoveel tegenwoordigheid van geest wist zijn kop nog te vergaren om te beseffen dat een vizioen niet in staat was te spreken. Of zou hij soms ook door een gehoor-hallucinatie bedot worden? Strak naar binnen kijkend, ging hij met de hand tegen een zuil steun zoeken.

Daarop vroeg de stem opnieuw, en het was wel degelijk die welke niemand anders bezat dan de Gradiva: “Breng je mij de witte bloem?”

Hij werd overvallen door het geduizel van een bedwelming. Hij merkte dat zijn voeten hem niet meer konden torsen maar hem dwongen neer te zitten zodat hij zich op de trede tegenover de zuil liet neerglijden. Haar klare ogen waren op zijn gezicht gericht maar met een ander soort blik als die waarmee ze hem gisteren, bij haar plots opstaan en vertrek, had aangekeken. Daaruit had er toen iets ontstemd en iets afwijzend gesproken. Dat was verdwenen alsof zij intussen tot een veranderd inzicht gekomen was en de uitdrukking van zoekende nieuwsgierigheid of weetlust was daarvan in de plaats getreden. En op dezelfde wijze scheen ze zich ook daarop te hebben bezonnen dat de tegenwoordig gebruikelijke aanspraak in de derde persoon voor haar mond niet was aangewezen noch voor de plaatselijke omstandigheden. Zij had zich immers eveneens met “jij” beholpen en dat liep haar eigenlijk zonder de minste moeite, als iets natuurlijk over de lippen. Toen hij echter op haar laatste vraag er nog steeds het zwijgen aan toe deed, nam ze opnieuw het woord en zei:

“Gisteren vertelde jij me dat je mij eens toegeroepen had, toen ik me te slapen had gelegd en dat je nadien bij mij was blijven staan. Mijn gelaat zou dan volkomen wit als marmer geweest zijn. Waar en wanneer is dat gebeurd? Ik kan me dat niet herinneren en ik verzoek je mij dat eens wat preciezer uit te leggen.”

Norbert had nu reeds zoveel spraakvaardigheid bij gewonnen dat hij wist te antwoorden: “Tijdens die nacht toen je bij het forum op de trappen van de Apollo-tempel was gezeten en de neerstortende as van de Vesuvius je toedekte.”

“Ach zo - toen. Ja inderdaad - dat was me niet ingevallen. Maar ik had me kunnen indenken dat het zich ongeveer zo moet hebben afgespeeld. Toen je me dat gisteren vertelde, overviel het mij alleen maar te onverwacht en ik was te weinig daarop voorbereid. Maar dat heeft zich voorgedaan, als ik juist ben, zowat tweeduizend jaar geleden. Was jij eigenlijk toen reeds in leven? Me dunkt dat je er wat jonger uit ziet.”

Ze liet het er allemaal heel ernstig uitkomen; alleen dat er op het einde een lichte, uiterst beminnelijke glimlach om haar mond speelde. Hij was in een verlegen besluiteloosheid beland en hij antwoordde, lichtjes stotterend: “Neen, werkelijk, ik geloof dat ik wel nog niet leefde in het jaar 79 - het was wellicht - ja, het is wel degelijk de zielstoestand geweest, die men droom noemt, die mij in de tijd van de ondergang van Pompeï verplaatste - maar op het eerste oog erkende ik jou weer.”

Er tekende zich een opmerkelijke verrassing af in de trekken van de vrouw die, amper een paar stappen ver, tegenover hem gezeten was, en zij herhaalde met een ondertoon van verwondering: “Jij hebt me opnieuw herkend? In je droom? Waaraan?”

“Aanstonds aan jouw speciale manier van stappen.”

“En daarop had jij acht geslagen? Is er dan iets bijzonders aan mijn tred?”

Haar verstomming was nog merkbaar toegenomen. Hij repliceerde van zijn kant:

“Ja, wist jij dat zelf niet? Bekoorlijker bestaat er geen, tenminste onder diegene die thans in leven zijn. Maar ik herkende je ook aanstonds aan al het overige, aan gelaat en gestalte, aan lichaamshouding en

kledij, want alles kwam nauwkeurig overeen met jouw afbeelding op het reliëf te Rome, perfecter kon het niet.”

“Ha zo-” herhaalde ze nogmaals op dezelfde toon als tevoren - “met mijn reliëfportret in Rome. Ja, daar had ik ook niet aan gedacht - het is me voor het ogenblik zelfs niet zo duidelijk hoe het er uit ziet - en daar heb jij het dus gezien?”

Daarop liet hij horen dat het zicht ervan hem zo sterk had aangesproken dat hij ten zeerste verheugd geweest was, er in Duitsland een afgietsel van te bekomen, dat reeds jarenlang in zijn kamer hing. Hij bekeek dat dagelijks zodat hij tot het vermoeden kwam dat de afbeelding een jonge pompeïaanse moest voorstellen, die in haar geboortestad over de stapstenen van een straat wegging, iets wat hem door die droom bevestigd werd. Nu was hij ook tot het inzicht gekomen dat hij juist daardoor werd aangespoord opnieuw naar hiertoe te reizen om uit te zoeken of hij soms geen spoor van haar terug kon vinden. Toen hij dan gisteren middag aan de hoek stond van de Mercuriusstraat, is zijzelf eensklaps, net zoals op de afbeelding, over de stapstenen vlak voor hem weg gewandeld, alsof zij onderweg was naar het huis van Apollo, aan de overkant. Maar verderop is ze de straat weer overgestoken om vóór het huis van Meleager in het niets te verdwijnen.

Op die woorden knikte zij met het hoofd en sprak: “Ja, ik was zinnens naar het huis van Apollo te trekken maar ik kwam niettemin toch naar hier.”

Hij vervolgde: “Daardoor schoot mij de Griekse dichter Meleager te binnen en ik werd de mening toegedaan dat jij een afstammeling was van hem en dat je - tijdens het uur waarin het jou was toegestaan - in jouw vaderlijk huis terugkeerde. Maar, toen ik je dan in het Grieks aansprak, verstond je het niet.”

“Was dat Grieks? Neen, dat verstond ik niet of ik ben het wel vergeten. Toen jij echter nu terugkwam, heb ik je wat horen zeggen dat ik wel begreep. Je liet de wens horen dat er iemand toch nog mocht bestaan en leven. Het was me alleen niet duidelijk wie je daarmee bedoelde.”

Dat lokte bij hem het antwoord uit dat, toen hij haar te zien kreeg, hij veronderstelde dat zij het niet was in realiteit maar dat, op de plaats waar hij haar daags voordien had aangetroffen, zijn verbeelding hem

veeleer met haar waanbeeld had begoocheld. Dat ontlokte haar een instemmend glimlach: "Het schijnt dat je best reden hebt om je in acht te nemen voor overdreven verbeeldingsvermogen, alhoewel ik tijdens ons samenzijn niet tot zulk vermoeden was gekomen." Maar afziend van dat onderwerp, liet ze daarop volgen: "Wat is dat toch met mijn manier van stappen, waarover je het tevoren had,"

Het viel op dat er in haar een belangstelling ontwaakt was die haar terugbracht op dat thema. En hij liet zich ontsnappen: "Als ik je mag verzoeken--"

Daarbij slikte hij zijn woorden in want hij herinnerde zich, met de schrik in het hart, dat zij gisteren plots was rechtgestaan en, op zijn verzoek om zich zo nog eens op de trede, zoals op die van de Apollotempel, te slapen te leggen, toen was weg gestapt. Vaag had iets in zijn hoofd daarmee haar blik in verbinding gebracht, die ze bij haar vertrek op hem gericht had. Nu echter hield de rustig-vriendelijke uitdrukking in haar oog ononderbroken stand en vermits hij niet verder ging zegde zij: "Het was aardig van jou dat jouw wens, dat iemand mocht in leven blijven, op mij bedoeld was. Mocht jij, in plaats daarvan een verzoek tot mij richten, dan zou ik dat graag voor jou inwilligen."

Dat werkte sussend op zijn vrees en hij bood als antwoord: "Het zou me gelukkig maken als ik je van nabij zó mocht zien stappen, zoals op de afbeelding van jou.-"

Ze stond bereidwillig op, zonder er iets aan toe te voegen, en ze doorliep een eind weegs tussen de muur en de zuilen door. Het was identiek dezelfde, onverstoorde en toch gezwinde pas die hij zo diep in zich had opgenomen, waarbij de voetzool schier loodrecht werd opgeheven. Met dien verstande evenwel dat hij nu voor het eerst opmerkte dat zij onder haar kleed, dat ditmaal een vrije blik op de voeten bood, geen sandalen droeg maar wel klare, beige schoenen uit fijn leder. Toen ze dan rechtsomkeer maakte en weer zwijgend ging zitten, noteerde hij onwillekeurig dit onderscheid in schoeisel met dat op het reliëf. Daarop liet zij zich ontvallen: "De tijd loopt ongemerkt voorbij en ten huidige dage zijn sandalen ongepast. Daarom trek ik schoenen aan die beter bestand zijn tegen stof en regen. Maar waarom verzocht je mij eigenlijk vóór jou over en weer te stappen? Wat voor bijzonders is er daaraan?"

Haar andermaals geformuleerd verlangen om dat te weten te komen gaf ze op een zulkdanige wijze te kennen, dat zij hierbij niet volkomen van vrouwelijke nieuwsgierigheid kon worden vrijgepleit. Op deze navraag verduidelijkte hij nu, dat het hem te doen was om die eigenaardig hoge pose van de voet achterop, bij het voorwaarts stappen. Hij wist daar ook nog aan vast te knopen hoe hij, thuis op straat, wekenlang, gepoogd had de manier van lopen van de hedendaagse vrouwen te observeren. Hij had eruit afgeleid dat ze deze fraaie stijl van beweeglijkheid volslagen kwijtgeraakt waren, met uitzondering wellicht van één enkele, die hem de indruk had nagelaten zó te lopen. Tussen al dat gedrum van mensen rondom hem, had hij het evenwel niet met zekerheid weten vast te stellen en daarbij kon hem best ook een gezichtsbegoocheling overkomen zijn, vermits het was voorgekomen alsof haar gelaatstrekken eveneens wat op die van de Gradyva hadden geleken.

“Hoe jammer”, antwoordde zij, “want zulke constatacie zou toch van het grootste wetenschappelijk nut geweest zijn en, mocht je er in geslaagd zijn, dan had je wellicht de verre reis hierheen niet hoeven te maken. Doch, over wie had je het weeral? Wie is dat, de Gradyva?”

“Dat is de naam die ik in mijzelf aan jouw afbeelding heb gegeven, aangezien ik jouw werkelijke naam niet wist- en ook nu nog niet weet.”

Dat laatste voegde hij er wat aarzelend aan toe en haar mond hield zich ook wat in, voor dat zij op de onrechtstreekse vraag uit zijn verhoor ten antwoord gaf: “Ik heet Zoë.”

Met een smartelijke intonatie liet hij vallen: “Die naam staat je wel goed, maar hij klinkt mij als een bittere hoon in het oor, want Zoë betekent leven.”

“Men moet zich in het onherroepelijke schikken”, antwoordde zij, “en ik heb me er reeds lang gewoon aan gemaakt om dood te zijn. Nu is echter voor vandaag mijn tijd voorbij; je hebt de grafbloem meegebracht omdat ze mij op mijn weg terug moet begeleiden. Geef ze me dan maar.”

Bij het opstaan stak ze haar smalle hand uit terwijl hij haar de de Asphodelos-stengel aanreikte, maar voorzichtig, om haar vingers niet aan te raken. Bij het ontvangen van de bloesemtweig, zegde ze: “Ik dank je. Diegenen die er beter aan toe zijn, krijgen rozen in de lente maar, uit jouw hand, is voor mij de bloem der vergetelheid de meest geschikte. Morgen zal het mij toegestaan zijn om op hetzelfde uur

terug naar hier te komen. Mocht jouw weg je dan ook nogmaals naar het huis van Meleager voeren, dan zouden wij, net als vandaag, tegenover elkaar gaan zitten bij het papaverperk. Op de drempel hier staat er te lezen: Have en ik zeg het jou toe: Have!"

Ze stapte op en verdween zoals gisteren achter de bocht van de porticus, alsof zij daar in de bodem was gezonken. Alles lag er weer leeg en geluidloos bij, terwijl er slechts kort, op een zekere afstand, een klare en terstond weer afgebroken toon weerklonk, als van de schaterende schreeuw van een vogel die over de puinenstad wegvloog. Achtergebleven keek hij naar beneden, naar de verlaten zitplaats op de trap. Daar was iets wit aan het glanzen, het leek wel het papyrusblad te zijn dat de Gradiwa gisteren over haar knieën hield en dat zij vandaag vergeten was mee te nemen. Toen hij echter schuw zijn hand daarheen strekte, bleek het een schetsboekje met potloodtekeningen te zijn van verschillende overblijfsels uit heel wat huizen in Pompeï. De voorlaatste bladzijde vertoonde een afbeelding van de griffioenentafel in het atrium van de Casa di Meleagro. En op de laatste pagina stond een aanloop van schets te zien om, over de papaverbloesems van de oecus heen, de doorblik tussen de zuilenrijen van het peristylum weer te geven. Er lag er iets even verbazingwekend besloten in het feit dat de afgestorvene in een schetsboekje tekende van hedendaagse makelei, als dat zij haar gedachten in de Duitse taal wist uit te drukken. Dat waren nu toch ook slechts onbenullige toemaatjes op het grote wonder van haar terugkeer tot het leven en klaarblijkelijk maakte zij van haar uurtje vrijaf op de middag gebruik om zich het milieu, waarin zij eens had geleefd, met haar ongewone artistieke begaafdheid voor goed te kunnen visualiseren. Zoals ook elk van haar woorden op een schrander denkvermogen wezen, getuigden de afbeeldingen van een fijn ontwikkelde zin voor conceptie en vermoedelijk was zij vaak bij de griffioenentafel gaan zitten, zodat ze voor haar een bijzonder waardevol souvenir was.

Mechanisch ging Norbert met dat boekje eveneens op stap langs de porticus en, op de plaats waar deze omhoog, nam hij in de muur een smalle opening waar, net breed genoeg om een ongewoon slanke gestalte door te laten in het nevengebouw en verderdoor naar de Vicolo del Fauno, langs de andere kant van het huis. Meteen schoot hem het inzicht door het hoofd dat de Zoë-Gradiwa hier niet onder de bodem verzonk. Dat was ook op zichzelf strijdig met het gezond verstand, en hij begreep maar niet dat ooit geloofd te hebben, maar zij begaf zich integendeel langs deze weg terug naar haar graf. Dat moest in de Gravenstraat zijn en vooruit stormend snelde hij doorheen de Mercuriusstraat verderweg tot aan

de Herculespoort. Maar toen hij daar, ademloos en badend in het zweet belandde, was het reeds te laat. Leeg en verblindend wit deinde zich de brede Strada dei Sepolcri naar beneden uit en juist op haar einde scheen er een lichte schaduw, ter hoogte van de villa van Diomedes, achter een glinsterend stralengordijn onzeker weg te smelten.

Norbert Hanold bracht de tweede helft van deze dag door in het gevoel dat Pompeï overal of minstens dáár waar hij zich net ophield, in een nevelwolk gewikkeld was. Die was niet, als naar gewoonte grijs, duister en droefgeestig maar in feite eerder vrolijk en ongemeen veelkleurig, blauw, rood en bruin, vooral lichtjes geelachtig-wit en albast-wit en daar bovenop nog, door het stralen van de zon, met gouden draad doorsponnen. Ze benadeelde ook niet de gezichtscherpte van het oog en evenmin het luistervermogen van het oor. Ze stond alleen niet toe er met de gedachte door te dringen wat haar in een wolkenmuur veranderde waarvan de uitwerking met de dichtste nevel kon wedijveren. De jeugdige archeoloog had zowat de indruk alsof, daags door en op een wijze die aan zicht en zinnen ontsnapte, hem een fiaschetto Vesuvio-wijn geserveerd werd die foutloos zijn parabool in zijn hersenen beschreef. Door het gebruik van verweermiddelen probeerde hij zich instinctief daarvan te bevrijden, enerzijds door geregeld water te drinken, om dan weer anderzijds zo ver en zo dikwijls als hij maar kon in het rond te lopen. Zijn medische kennis was niet uitgebreid ofschoon ze hem toch de diagnose permitteerde dat deze onbekende toestand best mocht worden toegeschreven aan een al te sterke bloedaandrang naar de kop, en dit wellicht in relatie met een versnelde hartslag. Deze laatste werd hij gewaar aan een snel geklop tegen de borstkas, iets wat hem overigens tot nog toe volslagen vreemd was. Zijn gedachten, die hij niet naar buiten kon laten doordringen, gedroegen zich verder in zijn binnenste geenszins werkloos of, juister gezien was het slechts één enkele gedachte die daar het monopolie had opgeëist en die een rusteloze, hoe dan ook vergeefse activiteit ontwikkelde. Hij bleef daarbij constant rondom het vraagstuk draaien, van welke soort lichamelijke de Zoë-Gradiva wel mocht zijn. Had zij, tijdens haar oponthoud in het huis van Meleager, over een lijfelijk wezen beschikt of was het slechts een waanbeeld geweest van datgene dat ze ooit bezeten had. Vanuit een fysisch-fysiologisch en anatomisch oogpunt scheen de eerste veronderstelling te pleiten dat zij over een spraakorgaan beschikte en dat ze in staat was om met haar vingers een potlood vast te houden. Maar bij Norbert nam toch de hypothese de overhand dat, mocht hij bij het beroeren slechts even de hand op de hare leggen, hij daarbij slechts ijle lucht zou raken. Hij werd gedreven door een zonderlinge drang om zich daarover te vergewissen maar in zijn voorstelling weerhield hem anderszins ook een even grote

afkeer. Hij had immers de gewaarwording dat de bevestiging van elk der beide mogelijkheden iets schrikbaar impliceren moest. De lijfelijheid van haar hand zou hem met schrik slaan terwijl haar gemis aan lichamelijheid hem groot leed zou berokkenen.

Wetenschappelij gezien was dat, zonder tot de uitvoering van een experiment over te gaan, niet oplosbaar. Vruchteloos met dat probleem begaan, was hij tijdens de namiddag, op zijn verre zwerftocht, tot bij het voorgebergte geraakt dat ten zuiden van Pompeï opsteeg naar de grote bergketen van Monte Sant'Angelo. Hier was hij onverwachts in contact gekomen met een oudere, grijsgebaarde heer die, te oordelen naar zijn uitrusting met alle soort gereedschap, een zoöloog of een botanicus leek te zijn en die, op de helling onder de hete zon, bezig was met het instellen van een onderzoek. Toen Norbert dicht in de buurt gekomen was, draaide hij het hoofd om, keek hem een ogenblik verrast aan en zei dan: "Zijt U eveneens geïnteresseerd in de faraglioneensis? Ik zou het amper hebben vermoed maar voor mij is het ronduit waarschijnlijk dat zij zich niet alleen ophoudt op de Faraglioni naast Capri, maar dat zij ook, met uithoudingsvermogen, op het vasteland te vinden moet zijn. De methode, aangebracht door mijn collega Eimer is waarlijk goed. Ik heb ze reeds meermaals met veel succes toegepast. Alsjeblieft, blijft U gans rustig--"

Hij onderbrak zijn gepraat, plaatste behoedzaam enkele passen hogerop, vooruit op het terrein en, zich onbewogen uitstrekkend op de grond, stak hij een klein lusje uit, gevlochten met een lange grasspriet, juist vóór de opening van een smalle rotsspleet. Daaruit keek, blauwachtig en met verwisselende kleuren, het kopje van een hagedis naar buiten. Zonder verroeren bleef hij daar liggen terwijl Norbert Hanold zich achter zijn rug geruisloos omdraaide en op de weg, waarlangs hij was gekomen, terugkeerde. Het kwam hem vaag voor dat het gezicht van de hagedissenjager eens reeds voor zijn ogen gepasseerd was, waarschijnlijk in één van de beide hotels. Daar wees ook op dat hij het woord tot hem richtte. Er zat iets vast dat nauwelijks te geloven was, in wat voor een merkwaardig gek plan een mens tot de verre reis naar Pompeï kon aanzetten. Blij dat hij er in geslaagd was zich zo snel van de strikkenplaatser te ontdoen en dat hij opnieuw in staat was om zijn denkvermogen op het probleem toe te spitsen van de ja- dan niet lichamelijheid, begaf hij zich op de terugweg. Toch wist een zijpad hem eens te verleiden om langs een verkeerde kant af te buigen en bracht het hem, in plaats van naar de westelijke zijde, naar het oostelijk eindpunt van de lang-uitgestrekte oude stadsmuur. In gedachten verdiept, werd hij pas zijn vergissing gewaar, toen hij in de buurt van een gebouw gekomen was dat

noch aan de “Diomedes”, noch aan het “Hotel Suisse” beantwoordde. Het zag er niettemin uit als een bedrijf. Op korte afstand daarvandaan herkende hij de overblijfselen van het groot pompeïaans amphitheater en zijn geheugen wist reeds van vroeger, dat niet ver vandaar nog een gasthuis voorhanden was, de “Albergo del Sole”. Ten gevolge van zijn afgelegen verwijdering van het station, werd het meestal slechts door een gering aantal gasten opgezocht en was het hemzelf ook onbekend gebleven. De afgelegde weg had hem verhit waarbij de nevelige cirkel-kringen in zijn hoofd ook niet verminderd waren. In die toestand stapte hij de open deur binnen en liet hij zich een fles koolzuurwater serveren, overtuigd van het nut ervan als medicatie bij bloedopdrang. Behoudens het voltallig bezoek der verzamelde vliegen, lag het lokaal er vanzelfsprekend leeg bij en de werkloze waard nam de gelegenheid te baat om, met de persoon die was overgewaaid, een gesprek aan te knopen en zijn huis, samen met de gedolven schatten die het bevatte, in het beste daglicht te stellen. Het was niet zo onbegrijpelijk dat hij erop wees dat er in de buurt van Pompeï kerels waren die, tussen de massa voorwerpen die ze voorlegden, geen enkel authentiek stuk te koop aanboden; integendeel, alles was namaak. Hijzelf echter, tevreden met een beperkt cliënteel, bood zijn gasten slechts zaken aan die gegarandeerd onvervalst waren. Hij schafte zich immers uitsluitend die dingen aan, waarvan hijzelf, bij het opgraven, aanwezig was. Uit zijn verder gepraat viel af te leiden dat hij eveneens ter plaatse was toen men, in de buurt van het forum, het jonge paar geliefden ontdekt had, dat zich in het bewustzijn van de onafkeerbare ondergang, vast omarmd had om zo de dood af te wachten. Daar had Norbert reeds vroeger van gehoord. Hij had er zijn schouders voor opgehaald als over een fabelvondst van een of ander bijzonder fantazierijk verteller en hij herhaalde dat ook nu nog dat de waard hem, als proef op de som, met een metalen gesp voor de proppen kwam met de patine van een groene korst erop en die in zijn aanwezigheid naast de stoffelijke resten van het meisje uit de as was opgeraapt. Maar toen die jonge heer, die in het zonne-hotel was afgestapt, haar in zijn eigen hand nam, oefende de inbeeldingskracht toch zulke overmacht uit op hem, dat hij plots, zonder verdere kritische overwegingen, de volle Engelse prijs die er voor gevraagd werd neertelde en dat hij in de kortste keren met zijn aanwinst het “Albergo Sole” verliet. Toen hij zich nog eens keerde zag hij daarin boven, bij een openstaand raam een Asphodelos-scheut, vol witte bloemen, in een glas water naar beneden knikken en zonder behoefte aan logische samenhang daarvoor drong het, bij het zien van de grafbloem, tot hem door dat er hem van haar een beaming deelachtig werd van de authenticiteit van zijn nieuw bezit.

Terwijl hij langs de stadsmuur de weg naar de Porta Marina insloeg, bekeek hij haar tegelijk gespannen en schuw, vooral met een tweeslachtig gevoel. Het was dus toch geen sprookje, dat een jong paar geliefden in zulk een omhelzing, in de buurt van het forum uitgegraven werd en daar, bij de Apollotempel, had hij gezien hoe de Gradiwa zich neerstreek voor haar doodsslaap. Maar slechts in een droom, dat wist hij nu beslist. In werkelijkheid kon ze van het forum nog zijn voortgegaan, had ze nog iemand kunnen ontmoeten en gemeenschappelijk met hem gestorven zijn.

Uit de groene gesp tussen zijn vingers doervloede hem een gevoel alsof zij aan de Zoë-Gradiwa had toebehoord wier gewaad ze bij de hals gesloten had gehouden. Maar dan was zij de geliefde, de verloofde, wellicht de jonge vrouw geweest van hem, met wie ze samen had willen sterven.

Het bekwam Norbert Hanold om de gesp weg te slingeren. Ze verbrandde zijn vingers alsof zij in een gloeiende toestand geraakt was. Of juist gezegd: ze veroorzaakte hem een pijn zoals die bij de voorstelling alsof hij zijn hand op die van de Gradiwa had gelegd en slechts lege lucht had aangetroffen.

Intussen eiste het verstand zijn suprematie op over zijn hoofd dat hij zomaar niet willoos door de verbeelding liet overheersen. Hoe waarschijnlijk het ook mocht zijn, toch ontbrak het onomstotelijk bewijs, dat de gesp in haar bezit geweest was en dat zij het was geweest, die men in de armen van de jonge man had ontdekt. Dit inzicht stelde hem in staat tot een bevrijdende ademteug en toen hij bij valavond de "Diomedes" bereikte, had het urenlang om en weer geloop zijn gezonde constitutie hem toch ook aan de lijve nood aan voeding bijgebracht. Niet zonder appetijt verorberde hij de tamelijk Spartaanse avondkost, die de "Diomedes", afgezien van diens Argivische origine, bij zich aan tafel had geadopteerd. Daarbij werd zijn aandacht getrokken door twee gasten die in de loop van de namiddag waren toegekomen. Hun uitzicht en taal verried hen, hij en zij, als Duitsers; ze hadden allebei jeugdige, innemende gelaatstrekken met een spirituele expressie. Hun onderlinge verhouding was wel niet uit te maken maar toch hield Norbert hen, op grond van een vage gelijkenis, voor broer en zuster. Het haar van de jonge man onderscheidde zich door zijn blonde kleur beslist van dat van haar, dat lichtbruin was. Zij droeg een rode roos uit Sorrento op haar kleed. Zonder zich daarop te kunnen bezinnen wat het eigenlijk wel was maakte, bij nader toezicht, dat kleed in zijn geheugen iets los over iemand die, vanuit de hoek van zijn kamer, naar de overkant gluurde. Dat koppel was de eerste ontmoeting op reis, waarvan hij een sympathieke indruk opdeed. Zonder al te luid hoorbaar te zijn maar evenmin gecompliceerd fluisterend, waren zij, bij een fiaschetto gezeten, in gesprek met elkaar, nu eens blijkbaar

over ernstige en dan weer over luchtige zaken want soms liep er gelijktijdig over hun lippen een glimlach die hen charmant maakte en die de goesting wekte om in de discussie te worden opgenomen. Of die wellicht bij Norbert had kunnen verwekken, indien hij hen maar twee daagjes vroeger had gekruist in een milieu dat anders slechts bevolkt was door Anglo-Amerikanen. Hij had echter het gevoel dat wat er zich in zijn kop afspeelde, in een al te sterk contrast stond met de opgeruimde natuur van dat paar waarover onmiskenbaar niet het minste beetje nevel hing en die vast en zeker niet diepzinnig over de wezenskenmerken zaten te dubben van iemand die tweeduizend jaar geleden was gestorven maar die zich echter wel, zonder al dat gesloof om een misterie uit hun leven, hun hartje wisten op te halen in de tijd van nu. Daar stemde zijn toestand niet met overeen. Hij moest bij hen enerzijds als een hoogst overtollig mens overkomen en langs de andere kant schrikte hij terug voor de poging om een relatie met hen aan te knopen want hij had een duister gevoel dat hun vrolijke, heldere kijkers, dwars door zijn voorhoofd, in zijn gedachten wisten door te dringen en dat ze daarbij een expressie konden aannemen, alsof ze hem niet helemaal bij zijn volle verstand hielden. Zo trok hij maar naar boven, naar zijn kamer. Hij bleef, net als gisteren, nog een poosje bij het venster staan te kijken naar de machtige purpermantel van de Vesuvius aan de overkant en legde zich dan maar te rust. Oververmoeid viel hij weldra in slaap en hij ging aan het dromen, maar dan merkwaardig onzinnig. De Gradiwa die daar ergens in de zon gezeten zat, maakte uit een grashalm een lus om daarin een hagedis te strikken, waarbij ze zei: "Hou je asjeblieft maar goed stil - onze vrouwelijke collega heeft gelijk, het middel deugt echt en ze heeft het met goed succes toegepast -"

Norbert Hanold kwam midden in zijn droom tot het bewustzijn dat dit inderdaad volslagen onzin was en hij wentelde zich om zodat hij er los kon van geraken. Daarin wist hij ook te slagen, dank zij het steuntje in de rug van een onzichtbare vogel, die een korte, lachende schreeuw uitstootte. Naar het scheen ging hij er vandoor met de hagedis in zijn snavel en daarop was alles verzwonden.

Wakker geworden, herinnerde hij zich, dat er 's nachts een stem gezegd had dat men in de Lente rozen zou geven, of dat was hem eigenlijk via zijn ogen in zijn geheugen opgeroepen, toen hij zijn blik uit het venster beneden wierp op een struik die blonk van de rode bloemen. Ze waren van identiek dezelfde soort als die welke de jonge dame voor de borst had gedragen en toen hij dan beneden was gekomen, plukte hij er onwillekeurig een paar van af om eraan te ruiken. Er moest met de Sorrentijnse rozen inderdaad iets bijzonders aan de hand zijn vermits haar parfum hem niet alleen als iets heerlijks

voorkwam, neen, het was bovendien volkomen origineel en vreemdsoortig en het was daarbij alsof die bloemen in staat waren in zijn hoofd een zeker verhelderend effect te veroorzaken. Om te beginnen verlostten ze hem van zijn schuw die hij gisteren voor de portiers had ondervonden. Volgens het boekje stapte hij, via de “ingresso”, Pompeï binnen. Hij stortte onder een of ander voorwendsel het dubbele bedrag van het entréegeld en hij sloeg snel de baantjes in die hem uit de buurt van de overige bezoekers verwijderden. Het schetsboekje uit de “Casa di Meleagro” had hij meegenomen, samen met de groene gesp en de rode rozen wier geur er hem toe bracht het ontbijt te vergeten. Zijn gedachten waren niet op het moment van nu, maar uitsluitend op het middaguur gericht. Tot dan toe kon het best nog een poosje duren en om de tijd te doden stapte hij intussen het ene na het andere huis binnen waarvan het hem als waarschijnlijk voorkwam dat de Gradiwa het voorheen vaker kon hebben betreden of dat ze nu nog bij wijlen opzocht - zijn hypothese, dat ze louter ‘s middags daartoe in staat was, had enkele deuken opgelopen. Ze kon best ook nog die vrijheid hebben op andere uren van de dag, zo mogelijk eveneens ‘s nachts, bij maneschijn. Het viel te verwonderen dat juist de rozen hem stijfden in dit vermoeden, wanneer hij ze snuivend aan zijn neus hield en deze nieuwe gezichtshoek wist zijn gepeins bereidwillig en overtuigend bij te treden. Hij kon zich immers het brevet verschaffen dat hij zich zomaar niet aan een vooroordeel vastklampte, dat hij best bekwaam was om aan elke gemotiveerde objectie ruimte te laten en in dit geval maakte zich zulk een objectie, niet alleen uit logisch oogpunt maar eveneens op grond van wenselijkheid, met klem aanvaardbaar. Alleen bleef nog de vraag bestaan of er dan, bij een gebeurlijke ontmoeting met haar, ook het oog van derden in staat zou wezen om haar als een lichamelijke verschijning waar te nemen, ofwel dat slechts zijn eigen oog over die gave zou beschikken. De eerste veronderstelling, die zo maar niet van de baan te schuiven was, had zelfs de waarschijnlijkheid voor zich terwijl ze de wenselijkheid omhoog tot haar tegenpool, iets wat hem in een wrevelig-onrustig humeur dompelde. Het idee dat derden haar best eveneens konden toespreken, zo maar samen met haar konden gaan zitten om een gesprek te voeren, dat verontrustte hem. Daarover bezat hij alleen een aanspraak of toch tenminste een voorrecht want de Gradiwa, waarover geen mens ooit zou hebben geweten, had hij ontdekt, hij had haar dagelijks gecontempleerd, in zich opgenomen, ja in zekere zin met zijn eigen vitaliteit doordrongen. Het kwam hem voor alsof hij haar daardoor opnieuw tot leven gewekt had, een leven dat zij zonder hem niet zou hebben bezeten. Daaruit kwam er aan zijn gevoelens een recht toe, waarop hij alleen aanspraak kon maken en dat hem vrij liet te weigeren het met de eerste de beste te delen.

Het was vandaag nog heter dan de twee dagen voordien, de zon scheen het heden op een bijzondere prestatie gemunt te hebben en ze liet het niet alleen uit archeologisch oogpunt maar ook om praktische redenen betreuren dat de waterleiding van Pompeï er sinds twee duizend jaar gebarsten en uitgedroogd bijlag. Fontein en op straat hielden links en rechts haar herinnering in leven terwijl ze meteen ook nog getuigenis aflegden van het nonchalant gebruik dat dorstige passanten er wisten van te maken. Om zich voorover te buigen naar de bek van de buis die nu verdwenen is, steunden ze maar steeds met de hand op de marmeren rand van de fontein zodat deze, zoals een druppel die de steen uitholt, op die plaats geleidelijk tot een geul werd uitgesleten. Norbert, die deze observatie gemaakt had bij de hoek van de “Strada della Fortuna”, werd daardoor met het beeld opgezaagd dat de hand van de Zoë-Gradiva zich hier vroeger ook kon hebben op gesteund en onwillekeurig legde zijn hand zich neer in de kleine uitholling. Maar meteen verwierp hij die hypothese. Hij was ontstemd over zichzelf dat hij daaraan krediet had toegekend. Ze strookte niet met het wezen en met het gedrag van een jonge Pompeïaanse uit een fijnbeschaafde afkomst. Er lag iets ontluisterends in dat zij zich zó zou hebben voorovergebogen om met haar lippen aan krak-dezelfde pijp te liggen, waaruit de ruwe mond van het plebs kwam drinken. Fatsoenlijker - in de edele zin van het woord - als zij zich uit haar doen en bewegen liet kennen, was er hem nog niets onder het oog gekomen. Het overviel hem als een gruwel dat zij zulk een ongelofelijk irrationele inval zou kunnen doorhebben. Haar ogen bezaten immers iets indringends. Een paar keer had hij het gevoel gekoesterd dat ze tijdens haar aanwezigheid er op uit waren om door te dringen tot in het binnenste van zijn hoofd en om daarin, als het ware met een onverbiddelijke sonde, in het rond te gaan speuren. Hij moest derhalve zeer op zijn tellen zijn dat ze geen dolle fratsen in zijn gedachtenkronkels kon aantreffen.

Er bleef nog steeds een uurtje over tot aan de middag en om dat door te brengen stapte hij de straat over, de “Casa del Fauno” binnen, het meest omvangrijke en luisterrijke huis der opgravingen. Het bezat een dubbel atrium zoals geen enkel ander en in het meest aanzienlijke van de twee vertoonde het, temidden van het impluvium, de sokkel waarop het beroemde beeld had gestaan van de dansende faun en waaraan het zijn naam dankte. Toch dook er bij Norbert Hanold geen greintje spijt op dat dit kunstwerk, wetenschappelijk torenhoog geschat, zich niet meer hier bevond maar dat het, tezamen met de Alexander-mozaïek, in het Museo Nazionale te Napels was ondergebracht. Hij werd alleen nog gedreven door de intentie en de verzuchting om er de tijd te laten vandoor gaan en met die idee zwierf hij doelloos rond doorheen het grote bouwwerk. Achter het peristylum opende zich een uitgestrekte

ruimte, met talrijke zuilen omgord. Dat kon een andermalige herhaling van het peristylum zijn geweest, ofwel ging het om een aanleg als xystos, een siertuin. Zo zag het er nu uit vermits het, net als de oecus van de “Casa di Meleagro”, volkomen met bloeiende papavers overdekt lag. Met zijn gedachten ver weg, stapte de bezoeker doorheen die stille verlatenheid.

Maar opeens stond hij verbluft stil. Hij was hier toch niet alleen want zijn blik viel wat verder op een paar gestalten die aanvankelijk slechts de indruk van één enkele figuur verwekten, zo dicht als het enigszins maar mogelijk was stonden zij tegen elkaar aaneen gedrukt. Ze merkten zijn aanwezigheid niet en zozeer waren zij met elkaar in doening dat zij best konden geloven daarbij, in hun hoekje tussen de zuilen, voor eventuele vreemde ogen onontdekbaar te zijn gemaakt. Zich wederkerig met de armen omhelzend, hielden zij ook hun lippen samen gesloten en de onvermoede getuige moest tot zijn verrassing erkennen dat het de jonge heer was en de jonge dame, mensen die gisteren avond, voor de eerste keer op zijn reis, in zijn smaak gevallen waren. In hun momentele verhouding leek hem evenwel, voor een broer en een zuster, die kus en die omhelzing wat lang van duur zodat het toch om een koppel verliefden ging, vermoedelijk een jong bruidspaar, ook een Gustje en een Grietje.

Daarbij was het opmerkelijk dat die beide laatsten er bij Norbert niet ogenblikkelijk wisten door te dringen en wat zich daar afspeelde had op hem hoegenaamd geen komisch of hinderlijk effect. Integendeel, het deed zijn genot aan hun tweetjes alleen maar toenemen. Wat ze daar deden kwam hem even natuurlijk als door en door begrijpelijk over. Zijn ogen hechtten zich aan het levende beeld, dat nog aantrekkelijker ledematen ontplooiden als die van de meest bewonderde antieke kunstwerken en, hoe zo graag, had hij zich nog langer aan deze beschouwing overgegeven. Toch kwam het hem voor alsof hij ongelegitimeerd in een gewijde ruimte was binnengedrongen en dat hij op het punt stond om een besloten ritueel te verstoren. De inbeelding dat hij daarbij kon worden waargenomen overviel hem dreigend. Hij keerde zich haastig om, trok geruisloos een eindje op zijn tenen terug en, eens uit het gehoor verwijderd, liep hij kort van adem en met een bonzend hart naar buiten, naar de Vicolo del Fauno.

Toen hij dan vóór het huis van Meleager belandde, wist hij niet of het reeds middag was en het kwam evenmin bij hem op om zijn uurwerk daarbij te consulteren. Hij bleef echter een poosje voor de deur besluiteloos staan, neerkijkend op het “Have” bij de ingang. Een soort schrik hield hem er van af om

binnen te treden en verwonderlijk schrok hij er zowel voor terug om de Gradiwa daar binnen niet aan te treffen, als wel dat hij haar daar toch zou vinden. Het had zich, tijdens de laatste minuten, in zijn kop genesteld dat zij zich, in het eerste geval, best elders in gezelschap van de eerste de beste jonge heer kon ophouden en, in het tweede geval, genoot ze van diens nabijheid op de trappen, tussen de zuilen. Maar tegen dat heerschap vlamde er bij hem een haat op, stukken sterker dan die tegen de totaliteit van alle mogelijke gemene kamervliegen. Tot op de dag van vandaag had hij het niet voor mogelijk gehouden dat hij in staat was tot zulk een heftige innerlijke emotie. Het duel, dat hij steeds voor een zinloze domheid had aanzien, kwam hem plots in een veranderd licht voor: hier ontpopte het zich als een natuurrecht, als een enig bestaand middel, in eigen handen genomen door wie zich in zijn eigenste rechten gekrenkt wist, totterdood beledigd, om aldus een bevredigende vergelding uit te oefenen of om zich van een doelloos geworden bestaan te laten ontlasten. Zo nam zijn voet, met een plotse beweging, het initiatief om toch maar binnen te stappen. Hij wou die onbeschaamde kerel uitdagen en hij wou - dat welde bijna nog gewelddadiger in hem op - haar onverbloemd aan het verstand brengen dat hij haar voor iets beters, iets nobelers aanzien had, onbekwaam tot dat soort alliance.

Tot bij zijn lippen toe was hij zodanig opgeblazen door dit verontwaardigd besluit, dat het hem ook uit zijn mond vloog, iets waartoe hoegenaamd geen aanleiding was voor opgerezen. Want toen hij in stormachtige vaart de afstand tot aan de oecus was doorgesneld, stootte hij het ontstuimig uit: "Ben je alleen?!", ofschoon een oogslag er geen twijfel liet over bestaan dat de Gradiwa, even eenzaam als de beide vorige dagen daar op de trede neerzat. Ze keek hem verbaasd aan waarbij ze antwoordde: "Wie moest er dan , na de middag, nog wel hier zijn? Al dat volk heeft honger en zit aan tafel. Dat heeft de natuur, tot mijn groot genoegen, zo voor mij aan boord gelegd."

De vloedgolf van zijn opwindung wist zich evenwel niet zo vlug te sussen en liet hem willens nillens toch nog verder de verdenking ontsnappen die maar pas daarbuiten met de kracht der zekerheid over hem was opgestoken. Want - voegde hij er enigszins tegen zijn gedacht aan toe - men kon het zich toch ook niet anders indenken. Haar heldere kijkers hielden zich op zijn gezicht gericht tot wanneer hij was uitgesproken en dan maakte ze eens een beweging met haar vinger naar haar voorhoofd en ze zei: "Jij nu - ". Waarop ze voortging: "Het schijnt me al welletjes dat ik hier niet weggebleven ben ofschoon ik kon verwachten dat je rond deze tijd naar hier zou komen. Maar het plekje bevalt me best en ik zie dat

je mijn schetsboek hebt meegebracht dat ik gisteren vergeten was. Ik dank je voor jouw meer accurate opmerkzaamheid. Wou je me het misschien toch niet geven?"

Die laatste vraag was wel gefundeerd vermits hij absoluut daartoe geen aanstalten maakte maar hij bleef echter onbeweeglijk ter plekke staan. Het begon in zijn hoofd te spoken dat hij zich een onvoorstelbare stommitieit had ingebeeld en laten gedijen en die daarenboven ook nog had uitgeflapt. Om dat, in de mate van het mogelijke, bij te sturen, kwam hij haastig naar voor gestapt, stak het boek toe naar de Gradiwa en ging zich mechanisch naast haar op de trede neerzetten Een blik op zijn hand werpend, merkte ze op: "Je schijnt een amateur van rozen te zijn."

Bij die woorden kwam hem plots tot het bewustzijn wat hem er toe gebracht had om die bloemen af te plukken en mee te brengen en hij antwoordde: "Jawel - maar ik heb ze niet voor mij - je sprak gisteren - en ook vannacht zei me dat iemand - dat men ze aanbiedt tijdens de Lente - ".

Ze hoefde er niet over te piekeren vooraleer ze repliceerde: "Ach zo - ja, ik herinner me - aan andere mensen, dacht ik, paste het niet asfodielen aan te bieden, wel rozen. Het is aardig van je dat je schijnbaar jouw optiek tegenover mij wat hebt verbeterd."

Ze stak haar hand uit om de rode bloemen in ontvangst te nemen en terwijl hij ze dan maar aanbood kwam het er uit: "Ik was eerst de mening toegedaan dat je hier slechts op de middag had kunnen zijn maar het is me waarschijnlijk voorgekomen dat je ook daarbuiten - dat maakt me zeer gelukkig -".

"Waarom maakt je dat gelukkig?"

Haar gelaat drukte gemis aan begrip uit, alleen dat er rond haar lippen een zweempje trok. Wat verward liet hij dan horen: "Het is mooi in leven te zijn - mij is dat vroeger nooit zo - ik wou je nog vragen -".

Hij zocht wat in zijn pijpzak en toen hij dan zijn vondst had bovengehaald voegde hij er nog aan toe: "Heeft deze gesp jou eermaals toebehoord?"

Daarop ging er terug een lichte beweging over haar gelaat maar ze schudde met het hoofd. “Neen, niet dat ik me herinner. Op grond van de tijdrekening was het anders wel niet onmogelijk want vermoedelijk stamt ze nog uit het lopend jaar. Heb je haar wellicht in de zon gevonden? Bekend komt me die mooie groene patine toch wel voor, net alsof ik ze reeds had gezien.”

Onwillekeurig herhaalde hij: “In de zon - waarom in de zon?”

“Sole heet ze hier, die fabriceert zo heel wat van dat slag. Die gesp was van een jong meisje geweest dat samen met haar begeleider, ik geloof in de buurt van het forum, zou zijn verongelukt.”

“Ja, die zijn armen rondom haar geslingerd hield - “

“Ach zo - “

Die beide woordjes lagen de Gradiva blijkbaar als een lievelings-tussenwerpsel op de tong en ze hield zich daarop een momentje in, vooraleer ze er aan toe voegde: “Daarom meen je dat ik haar opgestoken had. En zou je dat ergens - hoe zei je het ook weer? - ongelukkig hebben gemaakt?”

Het was hem aan te zien dat hij zich buitengewoon opgelucht gevoelde en dat was ook te horen uit zijn antwoord: “Daar ben ik nu eens blij mee - want de hypothese dat de gesp aan jou had toebehoord, veroorzaakte mij een - duizeling in de kop -“

“Je schijnt er wat neiging toe te hebben. Heb je misschien vanmorgen vergeten te ontbijten? Dat zet zulke aanvallen nog kracht bij. Ik heb daar geen last van maar ik schik het zoals het me best past om hier op ‘t middaguur aanwezig te zijn. Als ik je van de misselijke toestand van jouw kop daardoor wat kan verlossen, dat ik mijn proviand met jou deel - “

Ze haalde een wit brood, dat in zijdepapier gewikkeld was, tevoorschijn uit de zak van haar kleding, ze brak het in twee, ze legde hem een helft in de hand en begon het ander stuk met zichtbare appetijt te

verorberen. Daarbij gingen haar uitmuntend sierlijke en onberispelijke tanden niet alleen met een glans als van parels tussen haar lippen opflitsen, maar veroorzaakten ze bij het doorbijten van de korst ook een licht krakend geluid, zodat ze absoluut de indruk wekten geen wezenloze maaksels te zijn voor de schijn maar wel degelijk van een reële lichamelijke soort. Voor het overige was ze wel raak met haar vermoeden omtrent het verzuimd ontbijt. Mechanisch ging hij eveneens aan het eten en ondervond daardoor een beslist gunstige uitwerking bij het klaren van zijn gedachten. Zo bleven ze beiden een poosje zonder te spreken maar waren ze al zwijgend begaan met dezelfde nuttige bezigheid, toen de Gradiva zegde: “Het komt me voor alsof we reeds eens, tweeduizend jaar geleden, zo samen ons brood gegeten hadden. Komt je dat niet meer te binnen?”

Dat kon hij wel niet maar toch verbaasde het hem dat zij van zulk een oneindig ver verleden sprak want de revalidatie die zich, dank zij dat voedingsmiddel, in zijn hoofd had voorgedaan, liet niet na om in zijn hersenen een aardverschuiving te bewerken. De hypothese dat ze hier al zo lang in Pompeï had rondgelopen, stemde niet meer overeen met het gezond verstand; al wat met haar te maken had, kwam hem momenteel voor alsof hoogstens twintig jaar oud was. De plooien en de kleur van het gelaat, het ronduit charmante, bruingegolfde haar en de volmaakte tanden; daarbij het idee als zou die lichtgekleurde jurk daar, zonder ook maar de minste schijn van vlekjes, ontelbare jaren in de puimsteenassen hebben gelegen, neen daarin stak een kanjer van een contradictie. Norbert kreeg het lastig met zijn waarnemingsvermogen: zat hij hier eigenlijk wel wakker bij? Of was het niet waarschijnlijker dat hij nog in zijn studeervertrek zat waar hij, bij het bekijken van de afbeelding van de Gradiva, in slaap was gedommeld en gedroomd had dat hij naar Pompeï was gereisd. Verder dromend zou hij haar dan als een overlevende hebben ontmoet en daar nu nog, aan haar zijde, in de Casa di Meleagro zijn gezeten.. Immers, dat ze nog werkelijk zou leven of dat ze opnieuw tot leven zou zijn gekomen, dat kon zich toch alleen maar in een droom voordoen - de natuurwetten hadden daar bezwaar tegen.

Het was toch wel ronduit zonderling, wat ze daarnet gezegd had, dat ze reeds tweeduizend jaar geleden zo eens haar brood met hem had gedeeld. Daarvan wist hij niets en zelfs tijdens zijn droom viel hem dat niet in.

Haar linker hand, die met haar slanke vingers rustig op haar knieën lag, had de sleutel beet om dat onontwarbaar raadsel op te lossen.

De onbeschoftheid van de vulgaire kamervlieg hield zich ook niet gedeisd voor het de oecus van de “Casa di Meleagro”. Op de gele zuil tegenover hem zag hij er eentje, volgens haar futiele gewoonte, begerig zoekend op en af lopen; kijk, daar komt ze vlak bij zijn neus voorbij gonzen.

Hij moest toch ergens wat antwoorden op haar vraag of hij zich niets meer wist te herinneren van dat brood dat hij vroeger ooit reeds tezamen met haar had verorberd en hals over kop stootte hij eruit: “Waren toen de vliegen reeds zo duivelachtig als nu, dat al hun gemartel jou het leven vergalde?”

Ze staarde hem aan met een compleet verbluft onbegrip waarop ze herhaalde: “De vliegen? Heb je nu soms een vlieg in jouw kop?”

Opeens zat dat zwart mormel op haar hand die niet het minste roersel vertoonde dat ze daar iets van gewaar werd. Bij dat zicht nu vermengden zich in de jeugdige archeoloog twee gewelddadige stimulansen ter uitvoering van een en dezelfde actie. Zijn hand schoot plots in de hoogte en kletterde met een allesbehalve zachte klap neer op de vlieg en op de hand van de jonge dame naast hem. Deze ingreep bracht hem eerst bezinning, ontsteltenis en toch ook een blijgezinde rilling over hem. Hij had zijn slag niet zomaar dwars door de lege lucht geslagen; hij was evenmin op iets killig en star neergekomen maar wel degelijk, en zonder de minste twijfel aan de realiteit, op een levende en warme mensenhand die voor een poos, ogenschijnlijk volkomen verbluft, roerloos onder de zijne bleef liggen. Maar dan trok ze haar met een ruk onderuit en de mond erboven gaf te kennen: “Je bent manifest getikt, Norbert Hanold.”

De naam, waarvan geen mens in Pompeï weet had, kwam de Gradiwa zo vlot, aarzelloos en duidelijk over de lippen, dat de bewuste persoon, nog sterker geschrokken, vanop de trede naar omhoog stoof. Meteen weerklonken er in de zuilengang ongemerkt genaderde voetstappen. Voor zijn verwarde blik doken hem de gezichten op van het sympatiek verliefde koppel uit de “Casa del Fauno” en de jonge dame riep op een hoogst verbaasde toon: “Zoë, ben jij hier ook? En ook op huwelijksreis? Daar heb je me nu echt geen woord over geschreven!”

Norbert bevond zich weer buiten vóór het huis van Meleager in de “Strada di Mercurio”. Hoe hij daar beland was, stond hem niet voor ogen, het moest instinctief gebeurd zijn en in zijn binnenste aangepord door de bepaald bliksemachtige inspiratie dat het het enige was , wat hem te doen stond om geen vierkant belachelijk figuur te slaan. Voor het jonge paartje, méér nog voor haar die ze zo lief hadden gesalueerd en die hem nog maar pas met voor- en toenaam had aangesproken en veruit het meest van al voor zichzelf. Want, al begreep hij er ook geen snars van, toch was er hem een ding als een paal boven water gekomen. De Gradiva met de warme menselijke hand, die niet wezenloos maar wel degelijk lijfelijk reëel was, had als een onaanvechtbare waarheid uitgesproken dat zijn kop tijdens de beide laatste dagen in een toestand van volslagen krankzinnigheid verzeild was. En dan nog allerm minst in een domme droom maar asjeblijft met zulke wakkere ogen en oren als die door de natuur , tot hun verstandig gebruik aan de mens geschonken werden. Hoe het zover had kunnen komen, bleef hem net als al de rest in het duister. Alleen werd hij door de geheime gewaarwording beroerd dat er daarbij een zesde zintuig moest in het spel geweest zijn, die op een zulkdanige wijze de overhand gekregen had dat hij iets, dat anders best lofwaardig was, naar de tegenpool converteerde. Om daarover, door middel van een poging tot nadenken, minstens wat meer inzicht te krijgen, zou de onbezochte stilte van een afgelegen oord ronduit vereist zijn. Om te beginnen echter was het een spoorslag voor Norbert om zich in de kortste keren uit het bereik van de ogen, oren en overige zintuigen te verwijderen, die hun natuurlijke eigenschap zo wisten te benutten, als dat het beantwoordde aan de eigenlijke finaliteit van hun gebruik.

Wat de eigenares van die warme hand aanging, ook zij was ten eerste door dat onvoorzien en op het middaguur onverwacht bezoek in de “Casa di Meleagro” verrast geweest en, afgaand op haar allereerste gelaatsuitdrukking, niet op een onverdeeld aangename wijze. Maar daarvan was er aanstonds daarop in haar intelligent gezicht geen spoor meer te bekennen. Ze stond snel op, trad op de jonge dame toe en antwoordde haar, terwijl ze de hand toereikte: “ Dat is me nu eens echt fijn, Gisa, het toeval heeft soms ook een origineel idee. Dat is dan sinds veertien dagen jouw echtgenoot? Het doet me genoegen hem met eigen ogen te leren kennen en het zal wel , te oordelen naar het uitzicht van jullie beiden, blijkbaar niet nodig zijn mijn felicitaties naderhand in een condoléance om te schakelen. Paartjes waarbij dat zou te pas komen, plegen momenteel in Pompeï aan tafel te zitten. Jullie zijn vermoedelijk bij de “ingresso” ingekwartierd, daar kom ik jullie van namiddig opzoeken. Nee, geschreven heb ik je niets; dat zal je me niet kwalijk nemen. Je ziet immers dat mijn hand niet over de legitimatie beschikt

van die van jou om zich door een ring te laten opvallen. De lucht alhier werkt buitengewoon krachtig op de verbeelding, dat merk ik aan jou; maar dat is, eerlijk gezegd, een stuk beter dan dat hij te nuchter maakt. De jonge heer die daar juist wegging, laboreert ook aan een merkwaardige hersenschim. Hij gelooft, medunkt, dat er een vlieg in zijn hoofd gaan brommen is; nu, een of ander insect zit er bij iedereen wel in. Uit hoofde van mijn verplichtingen ben ik wat thuis in entomologie en kan ik bij gevolg in zulke situaties een beetje van nut zijn. Mijn vader en ikzelf verblijven in de "Sole" want hij kreeg een plotse aanval en meteen de goede inval om mij naar hier mee te nemen, zolang ik mij maar op eigen houtje in Pompeï wist te amuseren en ik hem niet op de heupen zou werken. Ik zei bij mezelf dat ik hier best op mijn eentje iets interessants zou weten uit te graven. Op de vondst die ik gedaan had - ik bedoel het geluk hier op jou te stoten, Gisa - daarop had ik nu echt in de verste verte niet gerekend. Maar ik verkleets de tijd, zoals het nu eenmaal met een oude vriendin gaat - op de keper oeroud zijn wij eigenlijk uitgerekend helemaal nog niet. Mijn vader komt om twee uur uit de zon aan tafel in de "Zon", daar moet ik zijn appetijt het nodige gezelschap bezorgen en daarom, tot mijn spijt, aanstonds afzien van dat van jou. Jullie zullen de "Casa di Meleagro" ook wel zonder mij kunnen bezichtigen; zelf ben ik er weliswaar niet in thuis maar ik kan het mij voorstellen. Favorisca signor! A rivederci, Gisetta! Zoveel Italiaans heb ik reeds geleerd en veel meer behoeft eigenlijk niet. Wat voorts nog nodig is, schept men uit zichzelf - asjebliet, neen, senza complimenti!"

Dit laatste verzoek uit haar gesprek verwees op een hoffelijke beweging waarmee de jeugdige echtgenoot de indruk gaf om haar geleide te doen. Ze had zich allerlevendigst en uiterst onbevangen uitgedrukt, volkomen in overeenstemming met het voorval van de onverwachte ontmoeting met een nauwe vriendin. Daarbij had ze een abnormale snelheid aan de dag gelegd die voor de urgentie van haar verklaring pleitte, dat ze zich op dit ogenblik niet langer kon ophouden. Zo waren er amper een paar minuten verstreken sinds Norbert Hanold er hals over kop was vandoor gegaan, of zij stapte eveneens uit het huis van Meleager, de "Strada di Mercurio" in. Zoals normaal op dat uur van de dag was het enige leven aldaar het kwispelstaarten, links en rechts, van een hagedis. Zich inhoudend gaf ze, ten einde raad, blijkbaar toe aan een kort evaluerend gepeins. Daarop sloeg ze snel de naaste richting in, naar de Herculespoort toe. Bij de kruising van de "Vicolo di Mercurio" en de "Strada di Sallustio" liep ze, met de gracieus-lenige Gradiva-tred de stapstenen over en kwam ze zo uiterst vlug tot bij de twee overgebleven zijmuren van de "Porta Ercolanese". Daarachter deinde zich lang afwaarts de Gravenstraat maar niet meer verblindend wit en bedekt met straalgeschitter zoals vierentwintig uur

tevoor, toen de jonge archeoloog eveneens met speurend oog van hier uit naar beneden gekeken had. De zon scheen vandaag door het gevoel te zijn bekropen dat ze in de voormiddag toch wat van het goede te veel gedaan had. Ze hield een grijze sluier voor zich getrokken aan wiens verdichting zichtbaar nog verder zou worden gewerkt en ten gevolge daarvan tekenden de cypressen, her en der langs de “Strada de’ Sepolcri” opgeschoten, zich ongewoonlijk scherp en zwart tegen de hemel af. Het was een ander zicht als gisteren. De mysterieuze, alles overflikkerende glans ontbrak eraan. Ook de straat, die zich toegde op een zekere zwaarmoedige duidelijkheid, had nu een dood uitzicht aangenomen dat haar naam eer aandeed. Die indruk werd door een geïsoleerde beweging tegen haar einde geenszins teniet gedaan, maar veeleer nog aangescherpt. Het leek alsof daar in de omgeving van de villa van Diomedes een schaduwgestalte haar tumulus opzocht en onder een van de grafmonumenten in het niet verzonk.

Niet precies de kortste weg vanaf het huis van Meleager naar de “Albergo del Sole” was het, maar in feite veeleer juist de tegenovergestelde richting daarheen. De Zoë-Gradiva moest echter achteraf tot het inzicht gekomen zijn dat de tijd toch nog niet zo overmatig androng op de middagdis want na een zeer vluchtige pause bij de Herculespoort trok zij, terwijl ze de zool van de achteruitblijvende voet telkens bijna loodrecht oprichtte, over de lavaplaveien van de Gravenstraat verder.

De “Villa van Diomedes” wordt door onze tijdgenoten met uiterste willekeur zo geheten terwille van het grafmonument in de buurt, opgericht door een “libertus”, Marcus Arrius Diomedes, die het zover gebracht had door te dringen tot in het bestuur van het vroegere stadskwartier hier ter plaatse. Dat graf was bestemd voor Arria, zijn voormalige meesteres, zoals voor zichzelf en voor zijn bloedverwanten. De villa echter was een zeer omvangrijk bouwwerk en zij bevatte een stuk geschiedenis van de ondergang van Pompeï, geen fabeltje uit de verbeelding maar echt beangstigende realiteit. Een wirwar van uitgestrekte puinresten maakte het hoger gelegen deel uit. Uitgediept daaronder lag er een buitengewoon grote tuinruimte die rondom was ingesloten door een bewaard gebleven peiler-porticus. In het midden ervan lagen karige restanten van een fontein en van een tempeltje en, een eind verder opzij, voerden twee trappen naar beneden in het rondom lopend gewelf van een keldergang die slechts mat door wat naargeestig deemsterlicht werd opgeklaard. Ook tot hier toe was de Vesuvius-asse doorgedrongen en men had er de geraamten van achttien vrouwen en kinderen in aangetroffen. Op zoek naar beschutting, waren zij met wat haastig vergaard voedsel in de half ondermaanse ruimte

gevlucht. Hun bedrieglijke asiel werd hen allen tot graf. Op een andere plaats lag de vermoedelijke, anonieme heer des huizes eveneens verstikt op de bodem uitgestrekt. Hij had zich willen redden via de vergrendelde tuinpoort, want hij had de sleutel ervan nog tussen zijn vingers. Naast hem zat er nog een ander skelet gehurkt, waarschijnlijk dat van een dienaar, die een aanzienlijk aantal gouden en zilveren munten mee had. De lichaamsvormen van de slachtoffers waren door de verhardde as gevrijwaard gebleven. In het “Museo Nazionale” te Napels werd er, onder glas, de precieze gipsafdruk van de hals, van de schouders en van de mooie boezem bewaard van een jong meisje, bekleed met een fluweelachtig fijn gewaad.

De Villa van Diomedes was minstens éénmaal de onvermijdelijke trekpleister voor elke plichtsbewuste Pompeï-bezoeker, maar nu op het middaguur viel er met heel wat zekerheid aan te nemen dat er, omwille van haar ruimtelijk vrij grote afzondering, geen enkele nieuwsgierige meer bleef rondwaren en zo was zij Norbert Hanold als het meest voor de hand liggende toevluchtsoord voor de geest gekomen bij zijn recente aspiraties. Zijn hoofd had dringend behoefte aan de eenzaamheid van het graf, aan ademloze stilte en aan onbeweeglijke rust. Tegen dat laatste verhief een driftige onrust in zijn bloedvaten energiek een diametraal tegenovergestelde aanspraak en hij had tussen de beide eisen een compromis moeten sluiten, zodat zijn kop toch zijn zin kreeg, terwijl hij zijn voeten de vrijheid liet hun eigen impuls te volgen. Zo zwierf hij, sinds zijn aankomst hier, rondom doorheen de porticus. Hij slaagde er in het lichamelijk evenwicht in stand te houden en hij bemoeide zich er mee om het geestelijke in dezelfde toestand van normaliteit te krijgen. Maar dat bleek bij de uitvoering moeilijker te zijn dan wel in zijn intenties. In elk geval stond het als een rots zo vast in zijn bewustzijn, dat het helemaal zonder zin of vernuft zou geweest zijn te geloven dat hij, met een min of meer tot nieuw leven gewekte jonge Pompeïaanse, zou samen gaan zitten zijn. Dit duidelijk inzicht in zijn gekheid vormde ontegensprekelijk een wezenlijke vooruitgang op de terugweg naar het gezond verstand. Dat was daardoor echter beslist nog niet opnieuw in zijn plooiën gestreken want, ook al was het doorgedrongen dat de Gradiwa slechts een dode afbeelding in steen was, dan stond het niettemin eveneens buiten kijf dat ze nog leefde. Daarvoor was er een onomstotelijk bewijs geleverd: het was niet alleen hij, maar Jan en alleman die haar zagen, die wisten dat ze Zoë heette, en die met haar spraken als met iemand met een gelijksoortige lichamelijke. Anderzijds wist ze ook zijn naam en dat kon dan weer slechts aan een bovennatuurlijke begaafdheid van haar wezen ontspruiten. Deze dubbele natuur bleef onontraadselbaar, ook voor de kop waarin het verstand opnieuw intrek begon te nemen. Deze

onverenigbare dualiteit ging echter gepaard met een gelijkaardige waar hijzelf onder gebukt ging, nu dat hij het intens verlangen koesterde om hier, tweeduizend jaar geleden, in de villa van Diomedes mee bedolven te zijn, zodat hij niet meer het gevaar liep ooit ergens nog de Zoë-Gradiva onder ogen te komen. Niettemin klopte er meteen het buitengewoon prettige gevoel in hem, dat hij nog leefde en dat hij juist daardoor in staat gesteld was om ergens nog eens weer op haar te botsen. Met een vulgaire, hoe dan ook adequate vergelijking draaide dat, als het scheprad van een molen, door zijn hoofd en liep hij net zo stuurloos rond doorheen die lange porticus die hem niet van dienst was ter verheldering van zijn paradoxen. Integendeel, het onduidelijk voorgevoel kwam bij hem op dat, in en rondom hem, nu pas alles voorgoed verduisterd werd.

Bij het ombuigen van een van de vier hoeken van de zuilengang bonsde hij plots ineens achteruit. Een half dozijn passen verder zat daar, vlak voor zijn gezicht, tamelijk hoog op een afgebrokkeld stuk muur, een van de jonge meisjes die hier in de as de dood hadden gevonden.

Nee, dat was het slag van onzin waarmee zijn verstand had afgerekend. Ook zijn ogen hadden het door en nog wat anders in zijn binnenste waar geen naam was op te passen. 't Was de Gradiva. Ze zat boven op de steenruïne, precies zoals anders op de trede. En vermits het daar heel wat hoger was, staken dit keer haar vrij afhangende slanke voeten, met hun beige schoenen, tot bij het enkelgewricht van onder de zoom van haar kleed naar voren.

Onder een instinctieve, eerste impuls wou Norbert, tussen twee pilaren door, weglopen, de tuin uit. Uitgerekend dāt waarvoor hij, sinds een half uur, de grootste schrik ter wereld koesterde, was als de bliksem ingeslagen, het bekeek hem met klare kijkers en met een paar lippen eronder die, naar zijn gevoelen, op het punt stonden om in een spottend gelach los te breken. Dat deden ze nu eens echter niet, maar daarentegen liet zich alleen maar de bekende stem rustig horen: "Buiten wordt je nat."

Nu pas zag hij voor het eerst, het regende; daarom was het zo donker geworden. Dat kwam beslist best uit voor al het plantenleven in en rond Pompeï maar de veronderstelling dat een mens ipso facto aan dat vegeteren deel zou nemen, daar zat iets belachelijks in en Norbert Hanold schrikte er voor het moment heel wat meer voor terug dan voor het doodsgevaar, om zich ridicuul te maken. Daarom ook liet hij de poging varen om het hazepad te kiezen. Besluiteloos stond hij er bij, op zijn beide voeten

starend die nu, alsof ze wat ongeduldig waren geraakt, lichtjes heen en weer hielden. En vermits dit zicht ook niet zo bepaald verhelderend op zijn gedachten werkte, dat hij ze ter tale wist te brengen, nam de eigenares van de sierlijke voeten andermaal het woord: "We werden tevoren onderbroken, je wou me iets vertellen over vliegen - kon het dat je hier wetenschappelijk onderzoek verricht? - of over een vlieg in jouw hoofd. Ben je erin geslaagd die op mijn hand te pakken en te vermorzelen?"

Dat laatste kwam eruit met een schalks trekje op haar lippen maar dat was wel zo licht en charmant dat er niets bedreigends in school. Het schonk integendeel de ondervraagde opnieuw zijn spraakgebruik, met dien verstande dat de jeugdige archeoloog plots niet meer wist van wat voor persoonlijk voornaamwoord hij zich eigenlijk bij zijn antwoord moest bedienen. Om aan dat dilemma te ontsnappen nam hij zich voor er helemaal geen te gebruiken, zodat hij als repliek gaf:

"Ik was - zoals iemand reeds zei - een tikje verward in mijn kop verontschuldig mij dat ik de hand zodanig - hoe ik ooit zo buiten zinnen ben geraakt, kan er bij mij niet in - maar ik ben evenmin in staat om te begrijpen hoe de eigenares van die hand mijn --- mijn redeloosheid, met gebruik van mijn eigen naam, wist aan te tonen."

De voeten van de Gradiwa hielden op met wiegen en, steeds aansprekend in de tweede persoon, antwoordde ze: "Zover is jouw inzicht dus nog niet gevorderd, Norbert Hanold. Het kan me in elk geval niet verbazen vermits je mij reeds lang daaraan hebt gewoon gemaakt. Om dat nog eens mee te maken hoefde ik niet naar Pompeï te komen en jij had het mij een goede honderd mijl dichter kunnen bevestigen."

"Een goede honderd mijl dichter" - herhaalde hij onbegrijpend en half stotterend - "Waar is dat?"

"Schuin tegenover jouw woning, in het hoekhuis, aan mijn venster staat een kooi met een kanarievogel."

Als een souvenir uit de wijde verte werd de luisteraar geraakt door dat laatste woord dat hij opnieuw liet horen: "Een kanarievogel-", en nog heel wat meer stotterend, voegde hij er aan toe: "Die - die zingt?"

“Dat plegen ze te doen, vooral in de Lente, wanneer de zon opnieuw begint warm te schijnen. In dat huis woont mijn vader, de hoogleraar in zoölogie, Richard Bertgang.”

Norbert Hanolds ogen spalkten zich open tot een nooit door hen bereikte grootte. Hij repeteerde nogmaals: “Bertgang - dan zijt U - zijt U - juffrouw Zoë Bertgang? Maar die zag er toch helemaal anders uit - “

De beide afhangende voeten gingen weer wat aan het wiegen, waarbij juffrouw Zoë Bertgang voortging: “Mocht je deze aanspraakvorm tussen ons meer gepast voorkomen, dan kan ik hem ook wel gebruiken. Mij lag de andere alleen wat natuurlijker op de tong. Ik weet niet meer of ik er vroeger anders heb uitgezien, toen we dagelijks vriendschappelijk met elkaar rondliepen en ons van tijd tot tijd ter afwisseling ook wel eens stompten en stootten. Maar had u in de laatste jaren ook maar één keer met een blik op mij acht geslagen, dan waren uw ogen wellicht opengegaan op het feit dat ik er reeds heel wat langer zo uitzie. - Nee, nu giet het, zoals ze bij ons zeggen, kleine klungel, u houdt er geen droge draad aan over.”

Niet alleen haar voeten wezen op een opflakking van haar ongeduld, of van wat het dan ook mocht wezen maar er was eveneens in de intonatie van haar stem iets binnengeslopen als een scheutje didactische wrevel met wat venijn erbij. Norbert had er het gevoel van overgehouden dat er gevaar dreigde om ietwat in de rol te vervallen van een uitgescholden en op de mond geslagen schooljongen. Dat deed hem nog eens mechanisch naar een uitweg tussen de pilaren zoeken en op de geste, waardoor hij dat impuls had te kennen gegeven, alludeerde die laatste, er sereen aan toegevoegde opmerking van juffrouw Zoë. Dat was een absoluut onaanvechtbare voltreffer vermits voor datgene, wat zich nu buiten het beschuttend afdak afspeelde, was het woordje “beschutten” eigenlijk zachtjes gezegd. Een tropische stortvloed, zoals die zich maar zelden eens over de dorstige zomer van de Campaanse kouter ontfermde, donderde loodrecht naar beneden. Het kolkte alsof de Tyrrheense zee zich van boven uit de hemel uitgoot over de villa van Diomedes, terwijl het dan anderzijds weer rechtop stond als een onwrikbare muur, aaneengeregen uit milliarden druppels, als noten zo groot en blinkend als parels. Dat verhinderde inderdaad een ontsnapping naar buiten, in de vrije lucht. Zo was Norbert Hanold verplicht in het klaslokaal onder de porticus te blijven zodat de jeugdige leermeesteres, met haar fijn, slim

gezichtje gebruik maakte van die vergrendeling tot een verdere afhandeling van haar pedagogische wenken en, na korte onderbreking, ging ze verder op de ingeslagen weg:

“Vroeger, zo tot op het moment waarop men ons, ik weet niet waarom, als bakvissen betitteld, was ik eigenlijk gewoon geraakt aan een merkwaardige aanhankelijkheid ten uwen opzichte en ik geloofde dat ik nooit ter wereld een vriend had kunnen vinden die mij meer beviel. Een moeder had ik immers niet, noch zuster, noch broeder en wat mijn vader betreft, voor hem was een hazelworm onder spiritus heel wat boeiender dan ikzelf. Een mens - en een meisje reken ik daar ook bij - moet toch iets hebben, waarop hij zijn gedachten kan zetten en alles wat er voorts mag mee samenhangen. En dat was u dus toen. Wanneer nu de archeologische wetenschap over u is neergedaald, kwam ik tot de ontdekking dat er uit jou - verontschuldigt u me, maar uw fatsoenlijke innovatie klinkt me toch te flauw en past al evenmin bij wat er uit moet - ik bedoelde dat het toen manifest werd, dat jij een onuitstaanbaar mens geworden was, die minstens tegenover mij, geen ogen meer in de kop en geen tong meer in de mond had. Je wist je ook geen greintje meer te herinneren van al wat er mij van onze kameraadschap uit onze kindertijd was bijgebleven. Juist daarom zag ik er zo anders uit als vroeger. Want, toen ik af en toe eens in gezelschap met jou tezamen kwam, nogmaals tijdens de laatste winter, zag je me niet eens en kreeg ik nog minder jouw stem te horen. Iets waarin overigens niets bijzonders tegenover mij in stak, aangezien je dat met iedereen identiek wist klaar te spelen. Ik was lucht voor jou en jij, met je blonde kuif, waarin ik je vroeger dikwijls haartjepluk deed, jij was zo vervelend, zo uitgedroogd en zo zwijgzaam als een opgezette kaketoer en zo grandioos als een --- archeopterix, zoals men eigenlijk dat opgedolven vogelmiskraam van voor de zondvloed heet. Daar ontbrak nog aan dat jouw kop behuisd werd door een even grootschalige fantasie om mij hier ook, in Pompeï, voor iets te aanzien dat opgegraven en weer tot leven gewekt was. Dat had ik bij jou toch niet durven vermoeden en toen je daar plots, volslagen onverwacht, voor mij stond, heeft het mij in het begin heel wat moeite gekost om er achter te komen wat voor een ongelofelijke hersenschim jouw verbeelding uitgedokterd had. Ik begon er dan trek in te krijgen en, ondanks het gekkenspel, beviel de zaak me niet zo slecht. Want, zoals reeds gezegd, dat had ik van jou niet durven denken.”

Daarmee plaatste juffrouw Zoë Bertgang een punt achter haar genadeloos, uitvoerig en leerrijk rekwisitoor dat bij het slot, qua uitdrukking en klank wat gemilderd was. Het was inderdaad merkwaardig hoe precies ze daarbij op het reliëfportret van de Gradiwa geleek. En dat niet alleen voor

wat de gelaatstreken betrof, de gestalte, de ogen met hun schrander-kijkende uitdrukking, het innemend golvend haar, zoals ook de veelvuldig gedemonstreerde gracieuze stap. Ook haar toilet, haar kleed en hoofddoek uit een crèmekleurig, fijn cashmirweefsel, veelvuldig en soepel geplooid, voltooiden de opmerkelijke gelijkenis van gans haar uitzicht. Er mocht dan heel wat buitenissigs in de overtuiging gezeten hebben, dat een Pompeïaanse, die tweeduizend jaar geleden door de Vesuvius was bedolven - tijdelijk weer in leven - zo maar kon rondlopen, praten, tekenen, en brood eten, maar wanneer het geloof de weg ter zaligheid was, aanvaarde het van alle kanten een indrukwekkende massa onbegrijpelijke zaken op de koop toe. En rekening houdend met de totaliteit der omstandigheden, waren er bij de beoordeling van de geestelijke toestand van Norbert Hanold toch wat excuses in te brengen voor zijn krankzinnig idee waardoor hij twee dagen lang de Gradia voor een Rediviva had aanzien.

Ofschoon hij daar wel in het droge stond onder het afdak van de porticus, zou het toch niet volkomen verkeerd zijn een vergelijking te maken tussen hem en een druipnatte poedel over wiens kop nog maar pas een vol vat water was uitgegoten. Met dien verstande echter dat de koude douche hem eigenlijk had deugd gedaan. Zonder precies te beseffen waarom, voelde hij zijn borst daardoor aanzienlijk ontlast om wat beter adem te halen. Daar kon voorwaar in het bijzonder toe hebben bijgedragen de verandering van toonaard, op het einde van de preek. De jonge dame zat immers tijdens haar rede net als op een preekstoel. Er was daarbij een op zijn minst verhelderend besef tussen zijn wimpers opgerezen, zoals dat eveneens staat te lezen in de ogen van kerkgangers, die vroom onder de indruk zijn geraakt door de hoop die bij hen verwekt werd op de zaligmaking door middel van het geloof. En vermits het boetekapittel nu was doorworsteld zonder dat er verder nog enig vervolg te vrezen viel, slaagde hij er in het over zijn lippen te krijgen: “Ja, nu begrijp ik - nee, in de grond ben je helemaal niet veranderd - jij bent het, Zoë - mijn goede, opgewekte, intelligente vriendin - dat is hoogst merkwaardig -”

“Dat iemand eerst moet sterven, om tot leven te komen. Maar voor de archeologie is dat wel noodzakelijk.”

“Neen, ik bedoel je naam -”

“Wat is daar dan merkwaardig aan?”

De jeugdige archeoloog bleek niet alleen onderlegd in de klassieke talen, maar eveneens in de etymologie van de germanistiek zodat hij antwoordde: “Bertgang, dat ‘schitterend stappend’ betekent, komt toch op het zelfde neer als Gradiva.”

De twee sandaalachtige schoenen van juffrouw Zoë Bertgang deden, door hun bewegelijkheid, terstond bepaald denken aan een ongeduldig wippend kwikstaartje, dat op de loer zat. Filologische deducties waren nu precies niet datgene waarover de eigenares van de “schitterend stappende” voeten momenteel wakker lag. Ook door haar mimiek verried zij dat ze een of andere snelle uiteenzetting op het oog had. Ze werd daar echter nog tijdig van weerhouden door een verzuchting, die hoorbaar uit Norbert Hanolds diepste overtuiging kwam opgeweld : “Maar wat voor een geluk, dat jij niet de Gradiva bent, maar iemand als die sympathieke jonge dame!”

“Dat liet een uitdrukking van waakzaam luisterende verbazing over haar gelaat glijden waarbij ze de vraag stelde: “Wie is dat? Wie bedoel je?”

“Zij die jou aansprak in het huis van Meleager.”

“Ken je die?”

“Jawel, ik had haar reeds gezien. Zij was de eerste, die me nu eens echt in de smaak gevallen was.”

“Hoezo? Waar heb je die dan gezien?”

“Deze voormiddag in het huis van de faun. Die twee deden daar ook iets zeer merkwaardigs.”

“Wat deden ze dan?”

“Zonder dat ze me zagen, kusten zij elkaar.”

“Dat was nu eigenlijk echt iets verstandigs. Waarom zouden ze anders wel op huwelijksreis zijn in Pompeï?”

Terstond veranderde zich, bij dit laatste woord, voor Norberts ogen het vertrouwde tafereel, want het oude stuk muur was leeg geworden vermits de persoon die er zijn uitgelezen zitting, leerstoel en kansel van gemaakt had, van daar was afgestegen. Of eigenlijk gevlogen, en wel met de eigenaardig wiegende souplesse van een door de lucht wegvliegend kwikstaartje, zodat ze reeds weer op de Gradiva-voeten stond, vooraleer een blik haar neerwaartse vlucht bewust had waargenomen. En ononderbroken doorpratend zei ze: “Nu heeft het opgehouden met regenen. Al te gestrengse seigneurs regeren niet lang. Dat is ook het verstandigst en zo is alles weer tot rede gekomen, ik niet het minst van al, en je kan Gisa Hartleben, of wat voor een nieuwe naam ze ook mag dragen, weer opzoeken om haar, bij het ontraadselen van haar reisdoel in Pompeï, wetenschappelijk bij te staan. Ik moet nu naar het Albergo del Sole, want mijn vader zit reeds op mij te wachten voor het middageten.. Wellicht stoten we nog eens op elkaar in gezelschap, in Duitsland, of op de maan misschien. Addio.”

Dat kwam er uit bij Zoë Bertgang in de perfect galante maar even rustige toon van een fijn opgevoede jonge dame en toen ze verder stapte, haalde ze bij het verplaatsen van de linker voet, volgens haar manier van doen, de rechter zool bijna loodrecht omhoog. Vermits zij bovendien, terwille van de zompnatte bodem buiten, haar japon met de linkerhand een tikje oplichtte, was het evenbeeld met de Gradiva volmaakt. Wie daar op amper twee armlengten ver van haar verwijderd was, nam aanvankelijk slechts een uiterst minieme afwijking waar tussen steen en leven. Aan het eerste ontbrak wat het andere bezat en dat terstond bij haar aan het licht trad: een klein rimpeltje op de wang, waarin zich een vluchtig, niet omschrijfbaar verschijnsel voordeed. Het hield zich wat gefronst en geplooid, zodat het daarmee, naar buiten toe, zowel de uitdrukking kon zijn van irritatie als van een onderdrukte lachlust, zo mogelijk de twee dingen samen. Norbert Hanold stond erop te kijken en ofschoon hij, na het zopas ontvangen brevet, terug volledig bij verstand was, moesten zijn ogen toch nog eens opnieuw aan een optisch bedrog onderworpen worden. Want, triomferend over zijn ontdekking, volgde het met een zonderlinge bazuinstoot: “Daar zit weeral die vlieg!”

Dat klonk zo bevreemdend, dat aan de onbegrijpend toeluisterende jonge dame, niet in staat zichzelf te bekijken, onwillekeurig de vraag ontsnapte: “ De vlieg --- waar ?”

“Daar, op je kaak!” En meteen sloeg hij plots zijn arm rond haar hals om deze keer met zijn lippen naar het insect te graaien dat hij zo grondig verafschuwde en dat, uitgerekend in dat rimpeltje, door een visioen aan zijn blik werd voorgetoverd. Schijnbaar zonder succes evenwel, want onverwijld riep hij nogmaals: “Nee, nu zit ze op jouw lip!”, waarop hij bliksemsnel zijn jachtprobeersels daarheen keerde. Ditmaal echter liet hij dat zo lang aanslepen, dat er geen twijfel meer bestond, dat hij tot de allervolmaakste vervulling van zijn objectief was opgeklommen. Het was opvallend dat de levende Gradiva hem daarbij deze keer geen strootje in de weg legde en toen, na verloop van zowat een minuut, haar mond behoefte kreeg om eens diep naar adem te snakken, zegde ze niet, bij het herwinnen van haar spraak: “Je bent knettergek, Norbert Hanold”, neen, ze liet veeleer een door en door charmante glimlach merken over haar lippen die, heelwat sterker als tevoren, een uitgesproken rode tint vertoonden. Ze leek zelfs nog meer overtuigd geraakt te zijn van de volledige recuperatie van zijn verstand.

De villa van Diomedes had tweeduizend jaar geleden op een kwaad moment heelwat verschrikking gezien en gehoord maar in het tegenwoordige vernam en observeerde ze, zowat een uur lang, slechts dingen die allerminst geschikt waren om iemand aan het schrikken te brengen. Maar niettemin kreeg dan tenslotte toch, bij juffrouw Zoë Bertgang, een verstandelijke overweging de bovenhand, zodat het tenslotte, tegen meug en wil in, uit haar mond kwam: “Nu moet ik echt weg, anders verhongert mijn arme vadertje nog. Medunkt dat je vandaag best kunt afzien van het middaggezelschap van Gisa Hartleben, want je hebt toch niets meer van haar bij te leren en best van al neem je maar genoeg met mij in de Zonnedoening.”

Daar viel een en ander uit te concluderen dat tijdens dat uurtje, tussen een heleboel andere dingen, mee moest ter sprake gebracht zijn, want het verwees naar een behulpzame didaktiek waaraan de hoger vermelde jonge dame Norbert reeds deelachtig gemaakt had.. Toch wist hij dat niet op te vissen uit die aanmanende woorden maar veeleer iets dat hem voor de eerste keer de schrik om het hart sloeg en dat zich door een herhaling te kennen had gegeven: “ Jouw vader - wat zal hij - ?”

Waarop juffrouw Zoë aansloot, zonder het minste teken van de onrust die haar dat gaf: “ Waarschijnlijk zal hij niets. Ik ben geen onontbeerlijk stuk in zijn zoölogische verzameling; was ik het wel geweest, dan zou mijn hart zich misschien niet zo onverstandig aan jou hebben gehecht. Voor de rest is het mij sinds lang duidelijk dat een vrouw in deze wereld slechts nut heeft, in zoverre zij aan een man de moeite spaart om in alles te voorzien wat er zoal in een huis moet gebeuren. En daarvan ontlast ik mijn vader bijna voortdurend. Je kunt wat dat betreft de toekomst tamelijk rustig tegemoet zien. Maar mocht hij toevallig eens, en dan nog juist in dit geval, er een andere mening op na houden als ik, dan maken wij dat zo simpel als het kan. Jij vaart voor een paar dagen naar Capri, hier tegenover, je vangt er met een graslusje - je hoeft maar eens te proberen aan mijn pink hoe dat moet - een *lacerta faraglionensis*. Je laat haar hier opnieuw rondlopen en je vangt haar nog eens, maar onder zijn ogen dan. Daarop stel je hem voor de keuze tussen mij en de *lacerta* en het is een uitgemaakte zaak dat je mij hebt, zozeer zelfs dat het mij haast pijn doet om jouwentwege. Tegenover collega Eimer ben ik me echter heden bewust, dat ik me tot nu toe ondankbaar gedragen heb, want zonder zijn geniale uitvinding voor de hagedissenvangst, zou ik waarschijnlijk niet in het huis van Meleager zijn gekomen en dat was nu eens echt jammer geweest, niet alleen voor jou, maar ook voor mij.”

Deze laatste idee gaf ze reeds te kennen buiten het bereik van de villa van Diomedes en er was jammer genoeg geen mens ter wereld meer voorhanden, om ook maar enigszins, over de stem en de woordklank van de *Gradiva*, nog een verslag te kunnen maken. Mocht ze echter ook daarin, zo goed als voor al het overige, op juffrouw Zoë hebben geleken, dan had ze eveneens op dat punt een buitengewoon fraaie en schalkse charme bezeten.

Daarvan was dan toch tenminste Norbert Hanold zo sterk verbijsterd dat hij, opgetild door een dichterlijke bevinging, declameerde: “Zoë, mijn liefste leven en lieflijk heden - onze huwelijksreis gaat naar Italië en naar Pompeï!”

Dat was de proef op de som voor de ondervinding hoe zeer veranderde omstandigheden, ook in het menselijk gemoed, een ommekeer kunnen verwekken en daar meteen een flauwte van de memorie kunnen aan verbinden. Het kwam immers helemaal niet in zijn gedachte op dat hij zich op die reis, samen met haar, aan het gevaar ging blootstellen om eveneens, vanwege misanthropische en pessimistische spoorwegcompagnons, de naampjes opgekleefd te krijgen van Gust en Greetje. Zo

weinig dacht hij daar voor het ogenblik aan dat ze, hand in hand met elkaar, doorheen de oude Gravenstraat van Pompeï wegwandelden. Die straat wist momenteel waarlijk ook niet meer als zodanig tot hun bewustzijn door te dringen. Vrij van wolken, scheen de zon weer lachend over hen en zij bedekte de oude lavaplaveien met een gouden tapijtweefsel. De Vesuvius breidde opnieuw de geurige kroon van zijn parasol uit, terwijl de opgegraven stad zich volledig overgoten toonde met een weldadige stortvraag van parels en diamanten, in plaats van puimsteen en as. Met de glans van al die parels en diamanten wedijverden ook de ogen van het dochtertje van de zoöloog. Haar schrandere lippen repliceerden echter dra op het reisdoel dat hier in een wens werd losgelaten door de vriend uit haar kinderjaren en die zelf ook enigszins uit de gruzels werd opgedolven: "Ik dacht dat we ons daarover vandaag de kop niet hoefden te breken. Dat is een zaak die wel beter, door ons beidjes, eerst nog wat meer en wat rijper moet worden overwogen en die aan toekomstige inspiratie kan worden overgelaten. Ik voel me ten minste voor mijn part toch nog niet voldoende tot leven gekomen om nu tot zulk een geografische beslissing over te gaan."

Dat getuigde meteen van een grote bescheidenheid bij de jonge dame die hier aan het woord geweest was en dit in verband met haar inschattingsvermogen van zaken waarover zij vooralsnog nooit had nagedacht. Zij waren opnieuw bij de Herculespoort aanbeland waar, bij het begin der Strada Consolare, antieke tredstenen de straat kruisten. Norbert Hanold bleef er bij stilstaan vroeg, met een speciaal klankje in zijn stem: "Loop hier asjeblieft eens overheen!" Vol begrip gleed er een vrolijk lachende trek over haar mond en terwijl ze met de linkerhand haar japon een tikje oplichtte stapte de Gradiwa rediviva Zoë Bertgang, dromerig door hem nagestaard, met haar rustig lenige kadens en onder het aureool van de zon, over de tredstenen heen naar de stoep aan de overkant.